

LUMINA 2017

Revistă socială, culturală și științifică a românilor din Ungaria. Fondată de David Voniga, în 1894.

Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria

Redactor:

Elena Munteanu Csobai

Corectură:

Elena Rodica Colta

Coperta:

Lonovics László

Foto:

Ioan Ruja, Petrovszki Zoltán, Bánfi Barnabás, Dömötör Mihály, Fábíán Ferenc, Florin Hornoiu, Martinovits Eszter, Nyisztor János, Váradí Zoltán, fotografii de arhivă

Editor responsabil:

Maria Berényi

Publicație subvenționată de
Ministerul Resurselor Umane

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

ISSN 1215-6779

Maria Berényi

David Voniga (1867–1933) – 150 de ani de la naștere –

Anul acesta, s-au împlinit 150 de ani de la nașterea celui care a înființat Revista *LUMINA* (la Giula, în 1894), pe care în continuare o editează și în zilele noastre Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria. Cunoscutul giulan David Voniga¹ a fost un ilustru ziarist, preot, apărător al drepturilor românilor și una dintre cele mai de seamă personalități istorice și culturale ale românilor din Ungaria.

La 150 de ani de la nașterea lui David Voniga, încercăm să mergem pe urmele unui destin distinct pentru cultura românilor din Ungaria și Banat. David Voniga vine spre noi din veacul trecut ... Să-l primim ca pe unul de-al nostru, legați fiind prin aceeași credință și prin aceleași meleaguri giulane. În memoria colectivă a comunității românești din Ungaria numele său este asociat cu revista „*Lumina*”, revistă pe care a scos-o aici la Giula, prin care a oferit lecturi interesante și utile cititorilor români la sfârșitul secolului al XIX-lea, fără să aștepte vreo răsplată, răsplata fiind însăși valoarea publicației. Adevărul unei vieți e însă greu de pătruns, cu atât mai mult cu cât timpul lucrează, îndepărtează, șterge adesea ceea ce este mai revelator. Însemnările celor care i-au fost contemporani lui David Voniga uneori nu sînt lipsite de subiectivism. Rămîn faptele cu puterea lor de a reconstitui o viață.

Sînt puține națiunile europene care datorează atât de mult bisericii și clerului cît datorează românii din Transilvania și Ungaria. În lipsa unei nobilimi bogate și culte, în lipsa unei burghezii numeroase și înstărite, biserica și preoțimea, secole de-a rîndul, au dat comunității naționale românești, în mediul ortodox ca și în cel greco-catolic, elita sa conducătoare, principalul scut de apărare al limbii și etniei sale. Preoții s-au implicat în numeroase inițiative și acțiuni național-culturale. Mișcarea de emancipare a românilor din Ungaria constituie o parte integrantă a mișcării naționale românești din epocă. Ea prezintă însă și o seamă de trăsături specifice izvorîte din realitățile

social-politice deosebite, care i-au determinat desfășurarea. Urmărind procesul istoric al secolelor XIX–XX, românii din Ungaria de azi au desfășurat o largă acțiune în direcția dezvoltării vieții culturale în primul rînd a creării societăților de lectură și asociațiilor culturale, mulțumită contactului cu ASTRA și cu viața cultural-națională din Banat și Crișana. Prin aceste asociații, alături de școală și biserică și-au menținut limba și identitatea națională.

David Voniga în acest demers și-a consacrat întreaga activitate și putere de muncă pentru promovarea culturală și bisericească a românilor din Banat și Crișana. Rolul cultural și spiritual pe care l-a avut a trecut de mult granițele localității natale, el fiind cunoscut, încă din timpul vieții, în această zonă, ca un vrednic slujitor și un om de acțiune. În viața lui David Voniga distingem cinci activități principale: animator cultural, poet, ziarist, preot și scriitor bisericesc.

S-a născut în orașul Giula la 8 septembrie 1867 din părinți țărani. Studiile liceale le-a făcut la Giula, Szarvas, Beiuș și Budapesta, iar studiile teologice le-a terminat la Arad în 1890. După terminarea studiilor se reîntoarce în orașul natal și se implică în viața culturală românească din acea vreme.

Animator cultural

După anul 1880, în localitățile noastre au luat ființă societăți literare, coruri de plugari și coruri bisericești, inițiate de preotul și învățătorul satului. În cadrul societăților culturale au activat și românii din Giula. Cu sprijinul Bisericii Ortodoxe și-au format propriile instituții culturale, societăți culturale, coruri, biblioteci școlare, asociații de întrajutoare, fundații.

Din 1893, pe David Voniga îl găsim activînd din nou la Giula. În această vreme, în ambele „orașe românești” funcționau societăți de lectură. La întrunirile săptămînale ale acestora se citeau opere literare, ziare, se țineau serate culturale. Programele întrunirilor societății din orașul mare românesc au dobîndit un

caracter literar mai accentuat sub președenția lui David Voniga. El și în calitate de student la teologie a fost inițiatorul unor activități culturale românești, cum ar fi organizarea concertelor tinerimii române din oraș. Din venitul curat al acestora erau ajutate școlile românești.

În a doua jumătate a anilor 1880, din inițiativa și cu ajutorul ASTREI și a Asociației arădene, s-au pus bazele cercurilor de lectură și a reunirilor de cântări în localitățile populate și de români din patria noastră. „*Giulanii*, modul ridicării culturale a neamului nostru, precum și răspîndirea ideilor naționale le-au împrumutat de la cele mai vechi societăți culturale din oraș, dar inițiatorii acestei mișcări, făcînd teologia la Arad, au avut contact direct și cu „Asociațiunea națională arădeană pentru cultura poporului român.”²

La 31 ianuarie 1887 preotul *Ioan Bejan* și învățătorul *Ioan Mărcuș* înființează *Societatea de lectură în orașul mare-românesc* din Giula. Adunarea de constituire a fost în casa lui Dumitru Pop. Cercul s-a înființat cu 103 de membri. Comitetul de conducere a fost compus din: Ioan Bejan președinte, Ioan Mărcuș vicepreședinte, Szénási Gusztáv notar, Török Gábor bibliotecar și Dumitru Pop casier.³

Peste doi ani, în 1889, și-a început activitatea *Societatea de lectură din orașul mic românesc* din Giula, avîndu-l în frunte pe învățătorul *Iosif Ivan*. Aici conducerea societății arăta astfel: Nicolae Cristo președinte, Petru Alb vicepreședinte, Török Gábor notar, Ilie Precup casier, Andrei Dascal revizor și Iosif Ivan bibliotecar.⁴

Ambele societăți de lectură au avut la început două limbi oficiale, precum membrii români și maghiari. Cu timpul numărul românilor a început să crească, la fel și programele, încît ședințele au fost ținute în limba română. Programele cercului din orașul mare-românesc primesc un caracter literar mai accentuat sub președenția poetului giulan David Voniga (1893–1895).⁵

În anul 1894, din inițiativa lui David Voniga în orașul mare-românesc din Giula s-au organizat mai multe serate literar-culturale foarte reușite. Acestea au fost ținute de tinerimea română absolventă, în sala cea mare a pavilionului Göndöcs. Societățile de lectură pe lângă seratele literare, au mai organizat și baluri românești. A avut un mare succes balul românesc organizat în 1889 în Hotelul Korona. Scopul a fost ca din venitul curat al întrunirii să fie ajutate școlile românești din loc. La serata de dinaintea balului, David Voniga și-a

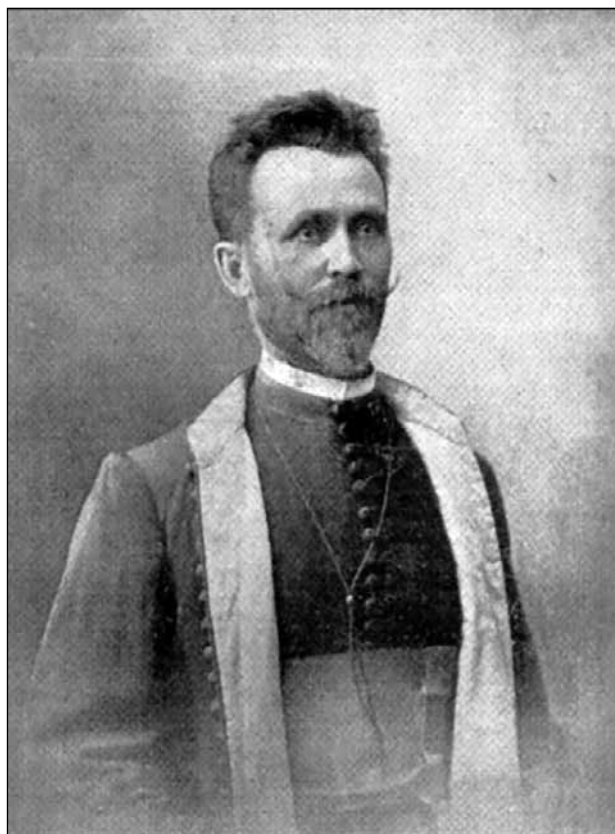
citit prelegerea *Iluzia, ca contrariul fericirii în viața conjugală*.⁶

La aceste baluri au participat și românii din satele apropiate. În 1899, printre alții, la această petrecere au fost prezenți Doamna Cornea din *Chitighaz*, familia preotului Victor Popovici din *Bichiș*, familia protopopului Nicoale Roxin din *Micherechi*, frații Giulani din *Otlaca*.⁷

După terminarea studiilor, cît a stat la Giula, aproape 10 ani, D. Voniga a organizat multe serate culturale împreunate cu dans. Odată cu alegerea lui ca președinte al Societății de lectură, activitățile culturale susținute de membrii societății au fost mult mai numeroase. Cu prilejul balului din 17 februarie 1895, D. Voniga arăta că, existența asociației din punct de vedere moral și cultural, este cel mai important factor de răspîndire al culturii, iar pentru realizarea țelurilor propuse, este nevoie de coeziune și înțelegere.

Voniga fiind un însuflețit animator cultural, a fost receptiv la mai multe acțiuni culturale și filantropice. S-a atașat mai multor societăți culturale din Banat și Crișana. În 1894 a participat la constituirea Societății *CARITATEA*, societate pentru ajutorarea învățăceilor români săraci din Arad. Ședința de constituire a fost convocată de *Roman Ciorogariu*⁸, care a prezentat adunării proiectul de statute pe baza cărora să se organizeze *Caritatea*. La această întrunire pe lângă personalități cunoscute, au fost de față *David Voniga* (Giula), *Romul Nestor* (preot în Cenadul Unguresc) și *Ioan Németh* avocat în Arad (originar din Giula).⁹

Tot în 1894, David Voniga s-a numărat printre acei români din Ungaria, care s-au angajat a face colectă și a strînge bani pentru ridicarea monumentului lui *AVRAM IANCU*. La *Chitighaz*, în acest scop au adunat bani *Moise Olariu* și *Petru Muntean*.¹⁰ După ce s-a colectat o anumită sumă în acest scop, Ministerul de culte a oprit colectarea prin ordin ministerial. Din acest moment autoritățile politice au început să ia de-a rîndul și pretutindeni la răspundere pe colectanți, și au început procese contra acestora. *David Voniga* a fost și el tras la răspundere fiindcă a colectat bani de la românii din *Giula*. Acești bani trebuiau predați forurilor polițienești, însă Voniga a refuzat acest lucru, dorind să-i restituie aceluia care i-au dat pentru ridicarea monumentului. În fine, în acest proces Voniga a fost absolvit de pedeapsă.¹¹

David Voniga

Din 1910, David Voniga a devenit membru pe viață la *Societatea pentru crearea unui fond de teatru* iar din 1913 îl întâlnim printre membrii ordinari ai *ASTREI*.

Activitatea literară

David Voniga pe lângă multe activități culturale, a fost preocupat și de beletristică. A debutat foarte tânăr, în 1893, cu un volum de poezii intitulat *Dor și jale*. Acest volum cuprinde cam 140–150 de poezii lirice, cu o prefață scrisă de *Ioan Russu Șirianu*.¹² Voniga, în mai multe reviste, a publicat un apel literar cu următorul text:

„*Dor și jale* este titlul poeziilor mele, cari în broșură voluminoasă de 13–14 coale 80 hârtie velină curînd vor ieși de sub tipar. Volumul se estinde peste 200 pagini și va cuprinde 140–150 poezii lirice cu o prefață scrisă de dl Ioan Russu Șirianu, redactor la *Tribuna* și *Foaia poporului*. – „Autorul acestor poezii ni se prezintă cu focul unei tinerețe, care pentru viitor ne îndreptățește la multe speranțe.” „Ni se dau în versuri accente sincere, oglinda unui suflet simțitor” – zice dl Russu în prefața sa. Crezînd că prin acestea încercări, și în mijlocul secetei literare în care trăim, voi putea face cîtuș de puțin servit publicului

de o parte, iar de altă dorind a mă alătura și eu cu cei cari neobosit muncesc pe ogorul literaturii noastre m-am simțit îndemnat a reda poeziile sub titlul de sus. Pentru înlesnirea prenumărării, abonenților prin liste – și celor cari vor însinua prenumerarea pînă la începutul lunei septembrie a.c. la adresa autorului în Gyula. – li se dă favorul de a primi exemplarul broșurat cu un preț de 1 fl (2 coroane); iar legat în lux cu 1fl 50 cr. (3 coroane). – După ieșirea opului de sub tipar, prețul unui exemplar broșurat va fi 1 fl 40 cr și legat în lux 1 fl 80 cr.

Giula, la 12 iulie 1893

Cu toată Stima:
David Voniga”¹³

O parte a venitului curat al volumului, Voniga l-a destinat „Fondului pentru ridicarea salariilor învățătoarești la minimul prescris de lege”.¹⁴

Acesta a fost primul, dar și ultimul volum al poetului giulan. Din punct de vedere estetic aceste poezii nu sînt prea reușite, majoritatea lor fiind ocazionale și religioase. Cu aceste poezii Voniga n-a izbutit să depășească valoric hotarele acestei regiuni, astfel rămîne un poet provincial, ca mai mulți contemporani ai săi bihoreni și crișeni, care nu și-au înscris numele în istoria literaturii române și pe care critica literară nu prea i-a luat în seamă. Ei au fost modești mînuitori de condei, în marea lor majoritate dascăli și preoți. Totuși nu trebuie să uităm, că au scris într-o perioadă cînd limba română lupta pentru supraviețuire în aceste locuri, și în pofida adversităților, prin aceste creații se închea o limbă literară, ca un instrument supradialectal de intercomunicare românească. Trebuie să subliniem că în secolul trecut majoritatea creațiilor literare românești din Ungaria sînt lipsite de valori estetice și stilistice. Existența istorică a Transilvaniei și a părților ungurene populate și de români, desfășurată multă vreme în condițiile politice diferite de cele ale provinciilor transcarpatine, a fost de la început angajată în direcția conservării ființei naționale și a emancipării sociale și politice. Literatura română de pe aceste meleaguri este mai cu seamă o literatură eroică, militantă și mobilizatoare, fiind o literatură națională, în sensul pozitiv al cuvîntului. Pe lângă rolul mobilizator, literatura română din Transilvania și Ungaria a avut încă un caracter specific: notele dominante ale creației populare. Cei mai mulți poeți din Transilvania, Banat și

Crișana scriau în factura versului popular. Cei mai mulți scriitori și poeți din această zonă și-au început cariera artistică prelucrând și culegând folclor.

Voniga, prin creația sa poetică, a cîntat idealurile de libertate națională. A încercat să-și formeze un limbaj cît mai curat, prin contactul cu graiul popular. În volum sînt prezente poezii sentimentale, moralizatoare și versuri cu rezonanțe biblice. Poetul utilizează - după moda timpului - tonul sentimentalismului romantic. Similar celorlalți reprezentanți ai literaturii din Transilvania și Ungaria, Voniga se apropie de tezaurul folclorului românesc. În poeziile sale se reliefează stilul și formele vieții țărănești, care alcătuiesc zestrea noastră folclorică.

O, de ce nu pot...

*O, de ce nu pot eu oare,
Ca să-mi pun aripi ușoare,
Că-ntr-o clipă, cu-al meu dor,
Pân'la mândra'n cer să zbor!*

*Sau de ce nu pot eu oare,
Să cuprind cu-o'nbrățișare
Ceriu'ntreg, și să-l cobor
Jos, la sânul meu cu dor.*

*Să te mai văd mândruliță,
Să te mai sărut odată,
Să-mi mai dai o mângâiere
În viața mea'ntristată!
(Giula, 1893)*

Poeziile sale mai reușite dezvoltă tema dragostei și a naturii. Unele dintre ele exprimă ideea de soartă, de fatalitate. Tînărul poet în repetate rînduri meditează asupra unor teme filozofice, cum ar fi rostul vieții, destinul omenesc etc. Voniga prin volumul său exprimă nădejtile, temerile, izbînzile, dorurile, mișcările sufletești ale ființei umane. Tonul melancolic este prezent și în poezia sa intitulată *Înțeleaptă lira mea*:

Înțeleaptă lira mea

*Știe ea a mea durere
Și cunoaște voia mea,
Căci îmi cîntă trist, de jele,
Înțeleaptă lira mea.*

*O, eu n'am acum plăcere
N'am plăcere pe pămînt,*

*Triste sunt zilele mele,
Trist - al lirei mele cînt.*

*Nu cînta, liră căci vocea
Tristă, nimeni n'o ascultă -
Ori de știi că-mi cînti de moarte,
Atunci cîntă-mi liră - cîntă!*

Creația poetică a lui David Voniga - deși nu are o valoare estetică și stilistică deosebită - reprezintă pentru noi un fragment al istoriei noastre literar-culturale. Prin forma lor ușoară, cu ritmul și rima populară, creațiile lui s-au răspîndit, iar cititorii fermecați de cuprinsul celor scrise, nu se întrebau niciodată de valoarea literară a acestor poezii. În aceste creații era reconstituită lumea românească de aici cu preocupările, aspirațiile și durerile sale.

După apariția volumului, Voniga mai publică cîteva poezii în revistele din Arad și Timișoara, dar pe la sfîrșitul anilor 1890 încetează cu publicarea creațiilor poetice.

Activitatea ziaristică

Alături de școli și asociațiile politico-culturale presa a constituit o sursă de mare valoare încă de la începuturile sale. Eforturile legate de începuturile presei românești nu sînt nici mai timpurii, nici mai tîrzii decît ale celorlalte popoare din sud-estul Europei. Apariția presei e strîns legată de mai mulți factori. E firesc că țările cu puternice tradiții culturale, editoriale să fie și cele dintîi care-și vor crea primele publicații permanente.

Apărută ca expresie a unor nevoi imperioase culturale și politice, presa s-a preocupat, de la începuturile sale, să înfățișeze în mod veridic fresca evoluției sociale, reflectînd în mod fidel aspirațiile și realitățile epocii, mentalitatea și sensibilitatea societății din perioada respectivă, tendințele, direcțiile de dezvoltare și nivelul atins de cultura, care i-a dat viață și pe care o reprezenta în capitala ungară.

Este un merit și un titlu de noblețe al presei românești de aici, în întregul ei, de a fi fost ilustrată de numele celor mai înaintate personalități din diferite vremuri. Examinarea evoluției presei românești relevă că în fruntea ziarelor și revistelor, ca fondatori sau redactori, au stat cei mai înfocați militanți pentru drepturile culturale, naționale și politice ale românilor. De multe ori gazetarul s-a identificat cu luptătorul politico-cultural. În

fruntea gazetelor s-au aflat elitele spiritua-
lității românești, cei mai de seamă cărturari
și literați.

Un rol deosebit în susținerea mișcării
naționale a românilor l-au avut publicațiile
din Transilvania și Ungaria, asociațiile și
societățile cultural-artistice. Arma cea mai
puternică a românilor din Transilvania și
Ungaria, în lupta pentru libertate națională
și socială, a fost presa. „Dintre așezăminte
pe care românismul din Transilvania și le-a
creat, în lupta lui seculară pentru existență
și afirmare națională fără îndoială că cel
mai original este presa.” Valențele multiple
ale presei, destinația ei specifică i-a conferit
adesea rolul de avangardă, a postat-o în orice
caz în primele rânduri ale mișcărilor reven-
dicative. Numărul și tirajul publicațiilor
periodice a înregistrat o însemnată creștere,
iar profilul s-a diversificat.

Despre rostul presei românești din Tran-
silvania și Ungaria, Nicolae Iorga scria în
1926: „Istoria ziaristicii transilvănene este cea
mai frumoasă pagină din istoria Ardealului
de o sută și mai bine de ani încoace. Filele
ei cuprind gândirea și simțirea celor mai de
seamă bărbați pe care i-a dat întregului neam
românesc aceasta provincie. Toți scriitorii, toți
dascălii în coloanele ei și-au depus tot ce au
avut mai de preț pentru vremea lor. Litera-
tură, istorie, economie, – tot ce s-a produs pe
aceste terene în curs de un veac, se găsește
închis în colecțiile colbuite ale vechilor noas-
tre gazete.”

Sfârșitul secolului al XIX-lea poartă peceta
procesului de afirmare a conștiinței națio-
nale a românilor din Ungaria. O latură speci-
fică a acestei lupte îndelungate a constituit-o
frământata evoluție culturală, iară în cadrul

acesteia un rol primordial l-a avut presa.
David Voniga cu activitatea sa ziaristică a
contribuit foarte mult la această evoluție.

Gazeta Economului

La doi ani după absolvirea teologiei orto-
doxe din Arad, în 1892, David Voniga a scos
la Șiria revista intitulată *Gazeta Economului*.
Aceasta avea subtitlul „Foaie economică-soci-
ală” și programa o periodicitate de patru ori
pe lună. Ca loc de apariție este indicată Șiria,
iar tiparul s-a făcut la Arad.

Primul număr a cuprins un articol-pro-
gram în care Voniga își expune străduința
de a putea „contribui la zidirea acestui palat
de cultură și civilizațiune...” și promite că va
căuta să promoveze „dezvoltarea culturală,
economică-socială a românilor noștri de la
sate...”¹⁵ D. Voniga promite o tematică variată,
fixînd abonamentul la modesta sumă anuală
de 5 fl.

Chiar în primul număr a încercat să
răspundă exigențelor propuse. Apare un
reportaj despre sinoadele eparhiale din Arad
și Caransebeș. Autorul consideră just faptul
că dezbaterile au avut ca scop să găsească
modalitățile pentru apărarea bisericii și șco-
lilor confesionale.

Un amplu articol comentează aprobarea
statutelor corului bisericesc ortodox român
din *Giula* de către ministerul de resort. Se
menționează că președintele este *Iustin Popo-
vici*, iar notarul *Ioan Ionescu*. Se mai relatează
despre maialul din *Chitighaz*. Tot în rubrica
culturală se publică poezia *În amurg*, sem-
nată de „Fulger”. Presupunem că sub acest
pseudonim se ascunde redactorul revistei,
David Voniga.¹⁶ Un alt text este dedicat lui
*Ioan Popovici-Desseanu*¹⁷ (avocat, politician și
om de cultură din Arad, născut în comuna

Anul I.	Șiria (Világos), 24 Mai (5 Iunie) 1892.	Nr 4.
GAZETA ECONOMULUI.		
Foaie economică-socială.		
Apare de patru-ori pe lună.		
Abonamentul : 5 fl. pe an, — 2 fl. 50 cr. ½ an, — 1 fl. 30 cr. ¼ an. Pentru streinatate : 14 lei pe un an.	Proprietar, editor și redactor responsabil D. Voniga.	Redacțiunea și administr. Șiria (Világos.) — Ma- nuscrite nefolosire nu se redau. — Scrisori ne- francate nu se primesc.

Frontispiciul Gazetei Economului (1892)

Bichiș) subliniind activitatea lui depusă pe teren administrativ și bisericesc.

Ziarul *Românul* din București (la 11–23 iulie 1892) și *Familia* din Oradea (la 19–31 iulie 1892), au relatat că *Gazeta Economului* ar fi fost interzisă. La 9–21 august 1892, în schimb, David Voniga publică în *Dimineața* din București o precizare potrivit căreia foaia el „însuși a sistat-o”. Din altă sursă deducem că motivul încetării apariției au fost greutatea materiale, care au apărut și peste doi ani în cazul *Luminei*. Oricum, inițiativa lui David Voniga merită atenția istoriei culturii.”¹⁸

Fondator al revistei „Lumina” din Giula

Începuturile presei românești din Ungaria și Transilvania sînt legate de trezirea conștiinței naționale a poporului român, de eforturile depuse de intelectualitatea română la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea pentru afirmarea prin cultură a idealurilor naționale. Mijlocul cel mai potrivit de dezmoșnire a sentimentelor și de trezire la viața națională și spirituală proprie îl constituie cultivarea limbii și a științei, îndeosebi a filologiei și istoriografiei.

Unica revistă românească din secolul al XIX-lea care a apărut la *Giula* (decembrie 1894–28 iunie 1895) a fost *Lumina*. Fondatorul acesteia, *David Voniga*, a fost unul dintre cei

mai distinși și mai productivi publiciști ai vremii.

Cea mai remarcabilă inițiativă a activității lui David Voniga depusă în orașul *Giula*, a constituit-o fondarea acestei reviste. A apărut la 15/28 decembrie 1894 cu nr. 1, număr de probă. Frontispiciul anunță că revista era un „Organ eclesiastico-didactic, social și literar”. Redactorul și proprietarul era *David Voniga*, iar colaboratorul prim era profesorul dr. *Elefterescu* din *București*. Redacția și administrația revistei se găsea la *Giula* pe strada „Românească” (azi Vár utca) nr. 2. și se tipărea la tipografia lui L. Lapage din *Békéscsaba*.

În primul număr, în articolul *În loc de program* se enunța că: „Organul nostru este afit al tuturor preoților și învățătorilor români, precum și a tuturor aceluia care cu viu interes poartă pentru interesele bisericii, școlii și societății românești”.

Materialele publicate în *Lumina* au îmbrățișat o gamă tematică relativ întinsă. Aflăm articole legate de biserică, școală, morală, religie etc. Sfaturi practice legate de educație, morală și igienă sînt publicate mai ales de dr. *Elefterescu*. Problemele școlii românești, ca instituție națională a preocupat redactorii afit din punct de vedere teoretic, cît și practic. La rubrica pedagogică sînt pomenite adunările reuniunii învățătorilor din eparhie. Printre proiectele complexe ale redacției au figurat și publicarea unor fragmente literare. În scurta

Anul I.	Giula, 19 31. Martie 1895.	Nr. 6.
Prin noi înșine cu Dumnezeu!	LUMINA	Lumina lui Christos lumina- ză tuturor!
Organ eclesiastico-didactic, social și literar. — Apare de două-ori pe lună.		
PREȚUL ABONAMENTULUI: Pe un an 3 fl sau 6 corone „ 1/2 .. 1 fl. 50 cr. 3 .. abonamente mai mici decît pe 1/2 an nu se primesc.	Redactor responsabil: D. VONIGA, Prim colaborator: Prof. Dr. Elefterescu.	Redacția și Administrația: GIULA (Gyula) str. Româna nr. 2. Manuscripte ne folosivere nu se retrimit. Scrisorile nefrancate sê refusă.
Onorabilii nostri abonenți restanțieri, sunt ru- spiritele din ignoranță, bigotism, supersti-		

Frontispiciul *Luminei* (1895)

existență a revistei, aceste intenții s-au putut materializa doar în parte. Singura lucrare mai remarcabilă a fost schița Emiliei Lungu Bufallo. Au fost publicate și câteva poezii semnate mai ales de D. Voniga. Un anumit spațiu a fost rezervat știrilor vieții bisericesti. Au fost semnalate mai ales în rubrica „Cronică” alegeri de preoți și învățători din eparhia Aradului. Cititorii au fost informați despre dezbaterile sinodului eparhial la Arad și unele aspecte ale Congresului național bisericesc de la Sibiu.

Subiectele religioase sînt tratate de David Voniga, dr. Elefterescu, preoții Mihai Păcățan, Gavril Bodnariu, I. Țioldan, iar cele culturale și sociale de dr. Victor Babeș, Teodor Contea, Emilia Lungu, Lucreția Ciobriș, I. Groșorean, George Ciuhandu. Se dau și informații despre „Societatea de lectură” „Petru Maior” a studenților de la *Budapesta*, precum și despre generalul *Gheorghe Pomuț*, emigrat în America în 1848, ajuns primul mareșal în armată. Tot aici este anunțată apariția primului volum de versuri al lui David Voniga, *Dor si jale*, apărut la *Giula* în 1893.

Lumina a avut o perioadă scurtă de apariție. Unii sînt de părerea că motivul încetării acestei foi era faptul, că avea conținut prea „teoretic” și nu era înțeles de masele largi. Trebuie să amintim că programul, stilul, conținutul *Luminei* era similar cu cel al *Bisericii și Școlii* și al *Familiei* la care s-au abonat în număr destul de mare și românii din *Giula* și din prejur. Așa *Lumina*, cred eu, nu a avut șanse să atragă noi abonați.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea a scoate o revistă nu reprezenta o dificultate în sine. Mai greu era de menținut. Aceasta a fost situația și în cazul revistei *Lumina*. Redacția a avut dificultăți materiale, a suferit represalii politice, care s-au accentuat spre sfîrșitul anilor 1890. Trebuie să amintim faptul, că, la sfîrșitul secolului trecut, autoritățile maghiare au intentat numeroase procese de presă contra redactorilor, colaboratorilor revistelor de naționalitate din Austro-Ungaria.

Și contra redacției *Lumina* s-a intentat un proces de presă, precum citim următoarea înștiințare în *Dreptatea* (1896 nr./162):

„Ieri s-a ținut la *Oradea-Mare* pertractarea procesului de presă a „Luminei” intentat în contra redactorului nostru dl *D.Voniga* pentru articolul „50 fl. sau ispita dascălilor confesionali” publicat în *Giula*. Juriul de presă a condamnat pe dl *D. Voniga*, ca pe autor și răspunzător

pentru comunicat, la una lună închisoare și 100 florini amendă.”

Articolul amintit a lui Voniga a fost îndreptat împotriva guvernului maghiar, exprimînd dezaprobarea față de tendințele acestuia, de „...a seduce și cîștiga învățătorii confesionali cu premii de 50 florini, de a-i face lacomi și accesibili în schimbul acestei remunerațiuni de a dezvolta, în favorul limbei maghiare și în detrimentul învățămîntului român, instruirea limbei maghiare mai mult progres decît pretinde legea.”

Din anul 1868 un șir de legi și decrete a vizat învățămîntul minoritar din Ungaria. Legea din 1879 hotăra predarea limbii maghiare ca obiect obligatoriu de învățămînt în toate școlile elementare a căror limbă de predare nu era cea maghiară. Legea din 1893 prevedea introducerea cvincvenalelor, adică un spor de leafă din cinci în cinci ani. Prin această lege statul a făcut un nou pas spre a-și întări controlul asupra școlilor confesionale și a atrage de partea sa pe învățători. Organele administrative din conducerea de stat știau că mulți învățători de la școlile confesionale au un salariu anual mai mic de 300 fl, știau de asemenea că acest salariu nu se plătește regulat, că multe comune bisericesti au restanțe de plată. Legea prevedea ca, în cazul în care comuna bisericască, din cauza sărăciei, nu poate asigura salariul legal al învățătorilor, se poate apela la ajutor de stat, dar în acest caz statul va avea dreptul să intervină mai adînc în administrarea și funcționarea școlilor confesionale. Măsurile statale, care sub pretextul ameliorărilor căutau să impună și schimbări în școlile românești, afectau caracterul lor național. „Sînt necesare ameliorări – arată *D.Voniga* într-un alt articol apărut în *Lumina* – dar e bine să nu fie impusă de lege, care poate avea și alte tendințe.” El face aluzie la mizeria școlilor românești și a condițiilor dubioase impuse de stat în cazul întregirii salariilor cu sume mai substanțiale, care erau așteptate de unele consilii parohiale spre a evita majorarea taxelor de cult. În acest sens, *D.Voniga* exclamă: „*Vai de acel popor care nu știe afla mijloacele pentru ridicarea școlilor și învățătorilor săi.*”¹⁹

Redactor și colaborator la revistele din Banat și Crișana

Spirit pururi activ și productiv, David Voniga a îmbinat cu măiestrie activitatea pastorală cu cea de gazetar. În 1886 s-a aflat

la Timișoara ca redactor la ziarele *Dreptatea* și *Foaia de duminică*. A colaborat și la *Tribuna poporului* din Arad. A scos propriile ziare și reviste la Timișoara: *Controla* și *Revista preoților*, cea mai importantă publicație redactată de David Voniga între anii 1910–1918, reapărută tot la Timișoara în 1923, sub denumirea de *Luminătorul*. Alte reviste pe care le-a condus și redactat au fost: *Banatul*, întâiul ziar românesc de după primul război mondial, *Tribuna nouă* și *Nădejdea*.

După ce *Lumina* și-a încetat apariția, pe Voniga îl găsim în 1896 la Timișoara ca redactor la *Dreptatea* și *Foaia de duminică*.

Cotidianul politic și literar *Dreptatea* a apărut la Timișoara de la 1 ianuarie 1894 pînă la 31 decembrie 1897. La 23 decembrie s-a tipărit numărul de probă. În primul an, editor și director a fost Cornel Diaconovici, redactor responsabil, *Valeriu Braniște*²⁰, în timp ce Elie Dăianu a îndeplinit funcția de redactor. Din 16 martie 1895, Braniște cedează sarcina de redactor responsabil lui George Cătană. Au mai fost redactori responsabili Adrian P. Desseanu²¹, *David Voniga* (1896–22 iunie 1897) și Aureliu Trif. Voniga nu numai a redactat ci a și publicat mai multe scrieri în această revistă. Ca și în cazul altor gazete românești din Imperiul Austro-Ungar, dese schimbări ale redactorilor responsabili au fost o urmare a numeroaselor procese de presă intentate.

Dreptatea, care reprezenta în cadrul Partidului Național Român punctul de vedere al grupului mocionist, a avut și un program de acțiune culturală, definit de V. Braniște și C. Diaconovici în editorialul primului număr. Ei își propuneau să publice „scrieri originale și traducțiuni alese”, prin care să realizeze „educațiunea politică, literară și economică a poporului”. Totodată, publicistica gazetei trebuia să sprijine așezămintele culturale și școlare naționale din Banat. Între colaboratorii literari ai ziarului s-au numărat Vioara Magdu, Elena din Ardeal, Victor Onișor, Silvestru Moldovan, Aurel Ciato, Sextil Pușcariu. Lui George Coșbuc i se republică cîteva poezii. Ziarul a publicat și multe traduceri.²²

Foaia de Duminică a fost suplimentul literar și cultural al ziarului *Dreptatea*, care a apărut săptămînal între 6 ianuarie 1894 – 10 ianuarie 1897. De redactarea acestui supliment, de fapt o publicație periodică aproape autonomă, s-au îngrijit, pe rînd, Valeriu Braniște, George Candrea, Adrian P. Desseanu, *David Voniga* și Aurel Trif. Și în cazul acestui supliment,

schimbările relativ numeroase ale redactorilor trebuie puse pe seama împrejurărilor politice. *Foaia de Duminică* împreună cu *Dreptatea* a avut 16 procese de presă numai în anul 1894.

Săptămînalul s-a adresat locuitorilor din mediul sătesc, cu intenția de a contribui la educația lor politică, culturală și economică. Organizat pentru a răspunde acestui scop, periodicul a avut rubrici variate, scrise la un nivel corespunzător țelurilor, cu un conținut atractiv, ca și forma în care era prezentat. Cea mai interesantă rubrică a fost *Întîmplări de peste săptămîină*, o trecere succintă în revistă, uneori chiar o analiză a evenimentelor politice interne. În *Cronica* apăreau știri din întreaga lume. În rubricile *Despre sănătate și boale*, *Economia*, *Din societăți*, se discuta activitatea diverselor societăți culturale românești din Banat. Găsim scrieri și despre activitatea societăților culturale din *Giula*. O atenție deosebită a fost acordată în *Foaia de Duminică* folclorului. În articolul *Literatura populară*, redacția insista asupra valorii instructiv-educative a folclorului (datini și obiceiuri), afirmînd că adevărata limbă literară aici își are izvorul și că literatura populară trebuie culeasă în forma originală. Gazeta a publicat multă literatură populară. Sub titlul general *Poezii populare din Ardeal* se tipăreau cîntece de cătănie, balade, doine, colinde, ghicitori, anecdote versificate, basme și povești culese. Au publicat aici I. Pop Reteganu, George Cătană, Laurențiu Ciorbea, C. Giurgescu, Iulian Puteciu, Iulian Tuducescu, I. Roșu, Elena Georgescu. Cei mai mulți dintre acești culegători au fost învățători în satele din Banat și din sudul Ardealului.²³

Voniga a colaborat mai tîrziu la *Tribuna Poporului* din Arad care îl avea ca redactor pe *Ioan Russu-Șirianu*, ziaristul cunoscut și prieten al poetului giulan. Acești ani au produs o schimbare în concepția politică a lui Voniga. A devenit un aderent al politicii moderate, față de spiritul *Tribunei Poporului* și al lui Russu-Șirianu. Relația dintre ei s-a deteriorat într-atît, încît în 1899 Voniga a intentat contra lui Russu-Șirianu un proces de presă.²⁴ Înainte de pertractare redactorul *Tribunei Poporului* și-a cerut iertare de la Voniga, așa s-a șters procesul. Relația ascuțită dintre cei doi publiciști și redactori a constituit o temă preferată pentru presa satirică și umoristică, mai ales pentru *Vulturul* din Oradea, redactat de *Iustin Ardelean*.²⁵

Cea mai importantă publicație redactată de David Voniga a fost *Revista Preoților* (1910-1918). Pornirea revistei a avut un ecou favorabil. Chiar la început, episcopul Ioan I. Papp a salutat această inițiativă, adresînd o scrisoare redactorului, pe care o redăm în întregime:

Nr. 265/909 Prez.

Sfinției Sale Părintelui

DAVID VONIGA, preot rom. ort. în Ghiroca

Ne-a surprins plăcut scrisoarea intrată sub nr. față, prin care suntem puși în cunoștința hotărîrii luate în luna lui August, de către conferința iubitei noastre preoțimi din protopopiatul Timișorii împreună cu preoții din alte protopopiate, de-ași înființa un organ de publicitate propriu sub numirea „Revista Preoților”.

Ne-a surprins plăcut aceasta hotărîre de aceea, pentru că întru executarea ei vedem angajată preoțimea la muncă spirituală pe vastul teren al vieții pastorale, și prin aceasta muncă și la luptă pentru promovarea binelui obștesc, – ceea ce și este misiunea preotului. –

De aceea salutînd cu bucurie ideea și hotărîrea de mai sus, îți dăm binecuvîntarea la redactarea „Revistei Preoților” cu adaosul: de a avea totdeauna în vedere cuvintele apostolatului neamurilor, că *armele ostirei noastre*, adică armele cu cari luptă preoții, ca apostoli ai bisericii Domnului, *nu sunt arme trupești, ci arme puternice a lui Dumnezeu* (arma luminei și a învățăturei cu cuvîntul și cu fapta) cu cari se surpă iscodirile minții și toată sumeția ce se ridică contra științei lui Dumnezeu, și se vorbește toată mintea spre ascultarea lui Hristos (II. Corint. X. 4.)

Începînd deci cu *duhul păcii* și al *blîndeței*, cu acest duh să și continuați munca și lupta spirituală, la care v-ați angajat.

Arad, 31 Decembrie 1909

Ioan I. Pap
Episcop²⁶

În scurt timp, David Voniga, ca răspuns, trimite următoarea scrisoare:

Ilustrații Sale Prea Sfințitului

Domnu Ioan I. Papp, Episcop
Arad

Prea Sfințite Domnule Episcop!

Subsemnații preoți, cari alcătuim Comitetul de redacție al „Revistei Preoților” suntem

prea plăcut impresionăți de actul Prea Sfinției Voastre, împărtășit noauă la adresa confratelui preot D. Voniga, redactorul revistei.

Întruniți astăzi la sfat, avem un gînd și o dorință, de a exprima P. S. Voastre mulțumita noastră sinceră și profundă, pentru bunăvoința ce binevoi-ți a avea cătră năzuințele noastre spre bine.

Cuvintele și sfatul P. S. Voastre vor fi noauă talisman întru săvîrșirea muncii grele și întru purtarea luptei spirituale, la care ne-am angajat.

Ascultînd glasul dorinței generale și supunîndu-ne cu credință poruncii interne, ce ne chiamă la datorință: ne-am angajat la muncă și la luptă pentru ridicarea preoțimei – și prin aceasta pentru ridicarea Bisericii noastre – la aceea independență morală, de la care, în mare măsură, îi atîrnă autoritatea și valoarea ei în ordinea morală a lumii.

Binecuvîntarea Arhierescă a P. S. Voastre, – binecuvîntarea și ajutorul lui Dumnezeu – împreună cu Duhul cel sfînt al păcii și al sfatului bun, să fie cu noi întru împlinirea cu bun succes a datorințelor noastre, cătră scopul ce-l urmărim în sensul și pe calea ce ne-am designat-o în program.

După care prezentîndu-ne Prea Sfinției Voastre omagiile noastre de supunere și de adîncă venerațiune.

Semnăm cu umilînță:

Timișoara, la 15/28 Ianuarie 1910

Comitetul de redacție al „Revistei Preoților”

Pr. D. VONIGA, preot, prim-redactor.

I. Balta, I. Crainic, I. Gherga, I. Ionescu, N. Michuța, C. Micu, I. Moț, Al. Nica, I. Plovoșin, V. Popovici, I. Popovici, N. Popa, F. Pop, V. Roman, V. Terebenț, I. Țioldan, G. Tocitu, preoți.²⁷

Gazeta a apărut pînă la 24 decembrie 1919, de trei ori pe săptămână. Din *articolul program* aflăm că revista „va fi un organ clerical independent. Liber de orice influență, va milita pentru promovarea intereselor de viață pastorală, oficială și socială a preoților de mir și pentru apărarea acestora de orice influență păgubitoare, – și va lupta cu energie contra oricărei tendințe de umilire, nedemne, a statului preoțesc. Va lupta pentru cîștigarea și asigurarea independenței morale și individuale a preoților. (...) Revista Preoților va începe munca sa cu Duhul păcii, cu Duhul blîndeței, cum se cuvine aceloră, care chemați sunt a propovădui și a cultiva virtutea iubirei, – dar,

Familia Voniga prin anii 1910

în același timp, va solicita drepturile, și va susține independența convingerea acelor, în interesul cărora s-a angajat a lucra și a căror dorințe și convingeri le va prezenta”

Pe lângă rubrici generale, au existat știri de ordin bisericesc: vacantarea unor parohii /protopopiate, alegerea de preoți / protopopi /episcopi; instalări de clerici; hotărâri ale Consistoriului diecezan; susținerea de conferințe preoțești; construirea de biserici etc. Fiind o gazetă bisericească, nu au lipsit articolele care condamnă: alcoolismul, concubinajul, tabacismul, etc.

Principalul scop al apariției revistei a fost cel pastoral, în care preotul, ca păstor duhovnicesc, își îndrumă turma credincioșilor

spre Dumnezeu împotriva absenteismului bisericesc, a indiferentismului față de biserică și așezămintele ei. S-a propus chiar și înființarea „Ligii preoților” care să-i cuprindă pe toți clericii ortodocși, care să reprezinte preoții în administrația bisericească. Între acțiunile realizate de acest for amintim: conferințe preoțești ținute la protopopiat și la parohii, cu prilejul hramului lăcașului de cult, unde preoții să săvârșească Sfânta Liturghie, inițierea de cateheze, organizarea unui fond de pensie, ridicarea de case parohiale, preschimbarea birului (adăul și stola) preoțesc, în salarizare direct de la Episcopie. Revista a mai avut și elemente culturale locale și regionale.

În cei opt ani de existență, în foile revistei, apar foarte multe relatări despre viața culturală și bisericească a românilor din *Giula*. *Simeon Cornea*, paroh în *Bătania*, un activ colaborator al acestei foi, a relatat despre evenimentele legate de bisericile și școlile confesionale românești ale acestei zone.

David Voniga a mai redactat foile timișorene *Controla*, *Tribuna Nouă*, *Banatul*, *Luminătorul* și *Nădejdea* și a colaborat la *Lumina* și *Adevărul* din Arad.

Preot și scriitor bisericesc

David Voniga în 1900 a intrat în tagma preoțească în anul 1899 și s-a stabilit definitiv ca preot în *Giroc* (comitatul Timiș). Despre alegerea sa ca preot în 1899, a relatat revista timișoreană, *Controla*, astfel:

„*Sinodul parohial greco-ortodox din Girocul* învecinat, prezidat de protopresbiterul tractual dl. Traian Putici, a fost cercetat de aproape 150 de membri, deși era timp de lucru în 29 august a. c. Dintre toți candidații, tânărul cel mai calificat, dl. D. Voniga a întrunit 100 de voturi iar dl. Iancovici din Chepet 43 de voturi. Alegerea a decurs în cea mai exemplară ordine și regulă. Sincere felicitări alesului confrate, iar ghirocenii pot fi mândri de noul lor paroh căci este un adevărat preot cult, devotat pacinic și iubitoriu de popor. Soțul său dl. preot Trif Petcu, asemenea fiind al poporului, sperăm că credincioșii din Giroc vor fi mulțumiți și cu preoții lor. Ceriul să ajute!”²⁸

La 25 februarie 1900, David Voniga s-a căsătorit cu *Ecaterina Vuia din Lipova*.²⁹ Nașul lui Voniga a fost *David Nicoară*³⁰ proprietar în *Giula*.

Un suflu nou și-a pus amprenta pe întreaga viață spirituală a comunei odată cu venirea în Giroc a vrednicului slujitor al altarului, preotul David Voniga, la sfârșitul secolului trecut. Plin de energie și elan a activat în domeniul spiritual, cultural și educativ. Predicile ținute au încântat pe toți participanții la slujbele religioase.

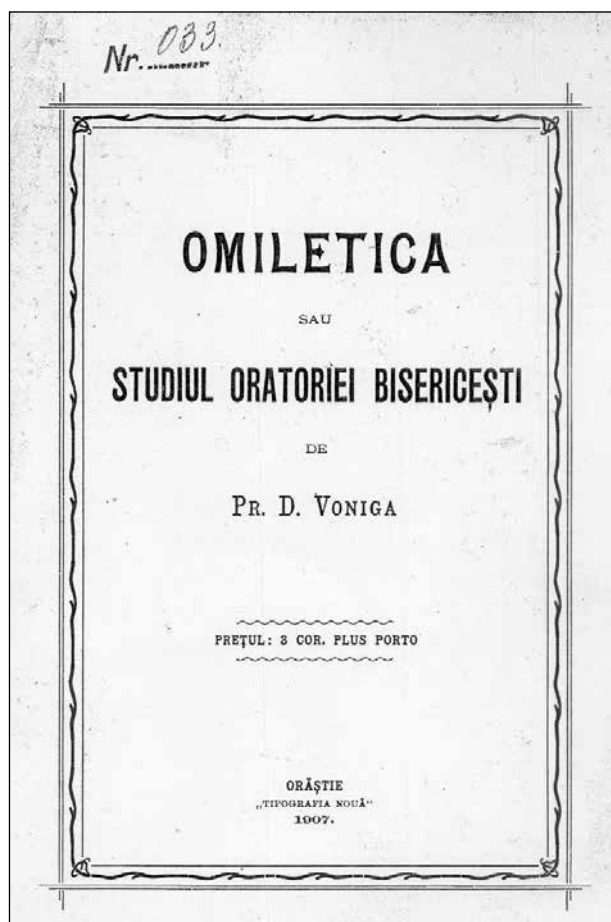
Voniga a fost o fire energetică, cu un spirit pururea activ și foarte productiv. Alături de ziaristică și preoție, s-a dedicat scrierii manualelor, volumelor religioase și pastorale. A fost unul dintre cei mai distinși și mai productivi publiciști și scriitori bisericești. El a fost auto-

rul unor lucrări economice, pedagogice, etice, filozofice, estetice și bisericești.

Lucrări tipărite

Aici enumerăm în ordine cronologică operele apărute a lui D. Voniga. Asupra câtorva volume o să ne oprim și o să le analizăm. Iată lista volumelor editate:

- *Expunerea spiritismului*, Arad, 1898, 175 p.
- *Cuvîntări bisericești pentru Duminici și sărbători*, Timișoara, 1903, 196 p.
- *Etica creștinească sau referințele morale ale omului*, Timișoara, 1905, 178 p.
- *Omiletica sau studiul oratoriei bisericești*, Orăștie, 1907, 236 p.
- *Paraneze. Cuvîntări ocazionale și funebreale pentru toate ocaziunile ce abvin în oficiul pastoral al preotului*, Orăștie, 1908, 248 p.
- *Istorie biblice. Cartea de religie. Manual aprobat*, Arad, 1908, 143 p.; ediția a II-a, Arad, 1910, 125 p.
- *Despre creșterea religioasă a copiilor*, extras, 1908
- *Micul catehism. Carte de religie. Manual aprobat*, 1909

Omiletica sau studiul oratoriei bisericești, Orăștie, 1907

– *Credința și morala creștinească*. Manual aprobat, 1909.

– *Mizerie, boală, crimă și degenerare sau alcoolismul și urmările lui din punct de vedere economic, igienic, moral și național*. Conferință pentru combaterea alcoolismului. Orăștie, 1910, 88 p.

– *Despre cauzele rezultatului nemulțumitor al catehizării în școli populare*. Conferință, Lugoj 1910.

– *Presa bisericească. Importanța ei și mijloacele de întreținere*. Timișoara, 1926.

– *Activitatea pastorală a preotului în parohie*. 1. Pastorația individuală. 2. Pastorația socială, Arad, 1926, 116 p.

Voniga a scris manuale de religie pentru școlile primare și secundare. Volumul *Istoriore biblice* (Arad, 1908) carte de religie pentru elevii școlilor populare a fost recenzat de *George Pletoș*, protoieru, profesor și catihet în Năsăud. Volumul a fost analizat din punct de vedere biblic, dogmatic și pedagogic:

„I. Din punct de vedere biblic, *Istoriorele* sunt într-adevăr biblice, luate fiind din evenimentele istorice revelate în mod pozitiv și cuprinse în Biblia, care conține Cuvântul cel scris al lui Dumnezeu.

II. Din punct de vedere dogmatic sunt în deplină consonanță atît cu doctrina de credință a bisericii ortodoxe, cît și în deducțiunile morale ce se fac după fieștecare istorioară, în deplină consonanță cu doctrina morală a bisericii.

III. Din punct de vedere pedagogic. 1. A fost un pas nimerit din partea autorului, că în expunere a aplicat treptele formate după următoarele trei momente: propunerea istorioarei, aprofundarea prin întrebări, în cari se exhauriază conținutul istorioarei; și concluzia etică. 2. La istorioarele luate din T. V. a urmat firul cronologic. La celea din T. N. acest șir autorul îl ține numai pînă la pășirea lui Isus în public (începerea activității publice). De aci ne scoate la lumină persoana Mîntuitorului. Un pas corect acesta, care pune în avantaju lucrarea Dsale față de cîte le avem tipărite de curînd la Mitropolie.

În rezumat ca concluzie: Subscrisul sunt de părerea, ca revăzută din partea autorului, lucrarea *Istoriore Biblice* scrisă de preotul D. Voniga, poate fi aprobată și admisă în folosință ca manual la învățămîntul religios în școlile primare, fiindcă sub raportul pedagogic ține cont de rezultatele și de metodele mai nouă ale pedagogiei științifice; e în conso-

! În atențiunea Domnilor Preoți !

A arărut :

„PARENESÉ”

Cuvântări ocazionale și funebrele

pentru toate ocaziunile ce obvin în oficiul pastoral al preotului

de **Pr. D. Voniga**

Lucrare aprobată și unică în literatura noastră pastorală !

— Publicată cu binecuvântarea arhierescă —

Volumul I. Ediția a II-a

Cuprinde o mulțime de cuvântări *potrivite tuturor împrejurărilor, ocazionale și evenimentelor extraordinare ce obvin în viața creștinului și în oficiul pastoral al preotului.*

Opul se poate procura cu preț de 4 cor., plus 20 fil., porto la autor în **Gyirok**, (Temes m.) și la toate librăriile românești.

Anunț apărut în „Biserica și Școala”,
1908, nr. 48.

nanță cu învățăturile cuprinse în biblie și în consonanță cu doctrina credinței și a moralei, după cum învață biserica noastră orientală.

Cuvinte bune are și dl profesor Dr. Pipos din Arad.

Cartea se vinde cu 50 fileri, la toate librăriile din țară.”³¹

Tot în 1908 a văzut lumina tiparului *Cuvîntările ocazionale și funebrele pentru toate ocaziunile ce abvin în oficiul pastoral al preotului* scrise de D. Voniga. Despre această lucrare a scris o recenzie *Teodor Botiș*³², profesor la Institutul Teologic din Arad. Printre altele Botiș nota:

„*Cuvîntările ocazionale și funebrele* compuse de dl preot D. Voniga ca nou product literar al părintelui autor, constitui un stadiu îmbucurător de progres al activității sale literare bisericești, – fiind cele mai multe din ele predate păstoriiților săi, – despre modul și zălul, cu care a căutat și știut Sfinția Sa să se folosească de dorul diregătoriei ce i s-a încredințat.

Cuvîntările conțin o mulțime de învățături, sfaturi, muștrări și îndemnuri morale, toate potrivite împrejurărilor, ocaziunilor și gradului de pricepere al ascultărilor. În predarea adevărurilor de credință autorul își dă toată silința și izbutește a afla modul de desfășurare în direcțiune practică, neabătînduse

întru nimica de doctrina bisericeii ortodoxe.

Folosul practic, ce aduce publicarea astorfel de cuvântări literaturii noastre bisericești, nu se poate îndeajuns accentua, luîndu-se în considerare, că a compune predici ocazionale bune, potrivite scopului și împrejurărilor – nu e lucru ușor, și că în cele mai multe cazuri, la o lucrare independentă și proprie în aceasta direcțiune de importanță a activității pastorale, îi lipsește timpul fizic recerut. Știut este apoi, că ocaziunile și evenimentele extraordinare – ce abvin în viața creștinului, și de la cari niciicînd n-ar trebui să lipsească cuvîntul părintesc, – sunt cele mai binevenite și potrivite momente pentru a putea influența cu succes asupra minții și a inimei împetrite a ascultătorilor, a-i îmbărbăta și a-i mustra, a-i îmbucura și mîngîia, și a-i întoarce de la căile păcatului și limanul mîntuirii.

Întrunind cuvintele părintelui D. Voniga lăudabile calități, materiale și formale, fiind scrise într-o limbă clară și plăcută, observînd unde numai se poate și dispozițiunea necesară omiletică, opul se recomandă pe sine, în atențiunea binevoitoare a onoratei noastre preoțimi, ca un îndreptar folositor întru împlinirea ca bun rezultat a misiunii sale învățătoriale, spre mîntuirea credincioșilor și spre mărirea lui Dumnezeu.³³

David Voniga în 1926, la Timișoara, a publicat volumul *Presa bisericească. Importanța ei și mijloacele de întreținere*. Autorul, care a activat mai bine de trei decenii pe tărîm ziaristic, argumentează și documentează importanța presei astfel:

„Presa fiind astăzi una dintre cele mai considerabile puteri, prin cari se îndrumă și se regulează viața publică, sub orice raport de manifestație și de interese vitale, – presa, – ca mijloc de mediație spirituală și de propagandă culturală, ca creatoare a unității spirituale, a comuniunii cugetului și a opiniei publice: – fiind cel mai puternic factor al tuturor nuanțelor de luptă și de activitate publică, de inițiativă, de progres și de izbîndă: trebuie că și Biserica, ca instituție culturală, cu probleme și cu misiune îndrumătoare, conducătoare și decizătoare în viața creștinilor – să-i atribuie rolul și importanța cuvenită și s-o aprecieze după puterea, după efectele și după valoarea ce o reprezintă în evoluția culturală a spiritului și în năzuințele acestuia către desăvîrșire.”

David Voniga a susținut că „astăzi presa e considerată ca una dintre cele mai mari

Volumul „Presa bisericească”

puteri ale vieții publice și una dintre cele mai cu efect de arme, în luptele de orice nuanță, atît pentru interesele particulare ale grupărilor, cît și pentru cele generate ale statelor... Astăzi, presa este văzută ca mijloc de mediațiune spirituală și de propagandă culturală, ca armă de apărare în luptele pentru interesele naționale, ca creatoare a unității spirituale”.

Preotul bănățean mai afirma: „Niciodată și nici un predicator, fie cît de celebru, nu a produs și nu produce atîta efect cît produce un ziarist iscusit în zilele noastre. Au fost și sunt oratori celebri cărora le succede din vreme în vreme să atragă un auditor de cîteva zeci de mii. (...) Biserica trebuie să recunoască importanța și puterea presei și s-o aprecieze după valoarea și după efectele ei. Iar a-i recunoaște aceste calități și a le aprecia înseamnă: a-și impune sieși datoria de a o și crea și a o și susține la nivel, căci în zadar vom ridica școli și biserici dacă vom neglija presa și dacă nu vom ține seamă de cuceririle ei moderne. Noi vom vedea. Presa e amvonul modern al timpului nostru”.³⁴

Tot în 1926 a publicat D. Voniga volumul *Activitatea pastorală a preotului în parohie*. La acesta a scris o prefață profesorul dr. Aurel Crăciunescu din Sibiu, adresându-se astfel autorului:

„Prea Onorate Părinte!

Am cetit lucrarea cu mare plăcere. E scrisă de un om cu praxă bună, îndelungată și conștiințioasă.

La compunerea studiului ai avut în vedere toate momentele ce pot abveni în parohie și oficiul parochial al preotului, referindu-te atât la viața religioasă internă cât și la cea externă, precum și la toate momentele din viața socială și culturală a păstoritorilor.

Partea practică a păstoriei e tratată foarte bine și cu mare pricepere.

Oricare preot – mai ales cei tineri – o va ceti cu plăcere și-și va câștiga din ea cunoștințe frumoase și bune, și mai ales va afla o direcțiune bună în activitatea sa parochială.

Pe baza studiului acestei cărți, va putea lucra corect și bine, fără a rătăci – sau mai bine zis – fără a face experiență tristă și dureroasă în dauna sa și eventual în dauna parohiei.

Cartea, pe lângă că face preotului bune servicii, umple un gol simțit în literatura teologică.

Sibiu, la 24 Febr. 1924

Te salut cu stimă și cu drag,
Prof. Dr. A. Crăciunescu³⁵

Lucrări inedite

- *Demascarea spiritismului*.
- *Sărbători păgânești*.

Despre pregătirea acestei scrieri se relatează în 1902 în revista *Familia* în felul următor:

„*DL. David Voniga*, preot în Giroc, comitatul Timiș, studiind poporul, a scris o lucrare intitulată *Sărbători păgânești*. Spre a-și completa opul, face următorul apel la frunțașii poporului nostru. „Nici un popor nu are atîta sodom de sărbători păgânești, sau cum li se zice sărbători băbești, atîtea zile de primejdie, atîtea seri rele, ca țaranul nostru. Drept aceasta, onorați colaboratori sunt rugați să binevoiască a răspunde pe larg și la înțeles – la următoarele: 1. Are poporul din acelea părți (Arădene, Bănățene, Bihorene, Ardele, etc) așa numite „Sărbători băbești”, „zile de primejdie”, etc. adecă sărbători apucate din bătrîni, nerecunoscute și nesperate de biserică, ci ținute numai de popor? 2. Cum se numesc? Cînd și cum le serbează, cu abține-

rea de la lucru numai, ori și cu alte obiceiuri specifice? 3. Ce fac bărbații și ce fac femeile în astfel de sărbători păgânești? (Trîndăvesc, se pun la sfat de clevetiri, ori că umblă și la birturi?) 4. Ce știu despre originea acestor serbări și ce credință au despre însemnătatea lor? 5. Observă-se la popor efectul acestor sărbători păgânești și credințe deșerte în slăbirea credinței creștinești manifestată prin oarecare indeferentism religios, prin necinstirea bisericeii, a așezămîntului ei și duminicilor și sărbătorilor creștinești? 6. Ce urmă păgubitoare se poate observa că au aceste sărbători și credințe păgâne din punct de vedere moral și etic? (păcate născute din trîndăvie și pagube avute în urma neglijării lucrurilor economice?) 7. Sprijinite sunt acestea și de cătră cei chemați a le combate și stîrpi? Dacă nu, făcutu-sa vre-o încercare de a deștepta poporul din aceasta rătăcire și cu ce rezultat?”³⁶

- Cunoștințe din economia națională.
- Predica de pe munte. Cuvîntări, predici.
- *Religia, morala și cultura*.
- *Rugăciunea Domnească*.
- *Vîrsta ca impediment la alegerea în episcopat*.

Coroana activității sale literare sînt cele două opere în manuscris:

– *Galeria scriitorilor bisericești cuprinzînd viața și activitatea scriitorilor din veacul al XV-lea pînă în anii 1930*.

– *Enciclopedia biblică, bisericească și teologică*, proiectată în 3–4 volume cuprinzînd 25.000 de articole din întreg domeniul cultelor, al științelor biblice, teologice și al vieții bisericești, unica operă de agest gen din literatura de specialitate.

Voniga a tipărit numeroase cărți, în special cu conținut omiletic și catehetic și nu numai. S-a ocupat mult de luminarea credincioșilor și de editarea de studii și articole, accentuînd rolul bisericii în ceea ce privește cateheza, activitatea socială și de îndrumare morală a societății.

David Voniga inițiator a mai multor acțiuni național-culturale în comuna Giroc

De numele lui David Voniga se leagă multe inițiative și realizări din Giroc. Activitatea sa nu s-a mărginit numai la slujirea bisericii și a vieții spirituale, ci a avut un vast domeniu, mai ales cel cultural-educativ și cel social. În

Monumentul Vlaicu din Giroc

primul rînd s-a îngrijit de *restaurarea bisericii* care s-a început în 1927, de procurarea clopotelor, de picturile din interior.

După moartea tragică a lui *Aurel Vlaicu*, petrecută în 1914, David Voniga a inițiat ridicarea unui monument închinat memoriei aviatorului român. În România acesta a fost primul monument Vlaicu.

El a fost ridicat în hotarul comunei Giroc și reprezintă o cruce înaltă de 3 metri, pe care a fost gravat textul:

„Întru preamărirea lui Dumnezeu
în memoria lui
AUREL VLAICU
geniul aviaticeii române, ridicat'au
această sfântă cruce
credincioșii bisericii rom. ort.
din Ghiroc, în anul 1914, ziua
a doua a sfințelor Paști”.

„A doua zi de Paști, a ieșit apoi întreg poporul, în frunte cu preoții D. Voniga și T. Peteu, și oaspeții din jur, — spre sfințirea monumentului. Cu acest prilegiu părintele Voniga a rostit o vorbire bine gândită și simțită, spunând că consacră această sfântă cruce memoriei unui geniu al neamului românesc, care prin moartea sa tragică, s'a făcut martirul științei și a năzuințelor spre glorie a neamului românesc, — și încheind cu cuvintele: ...„cu adâncă umilință și cu credință, ne plecăm înaintea acestei Cruci și cântăm lui Dzeu mărire, iar geniului Aurel Vlaicu în veci pomenire”!³⁷

Sfințirea Crucii lui Vlaicu la Ghiroc. Părintele Voniga vorbește poporului.

Discursul preotului David Voniga la sfințirea Crucii lui Vlaicu din Giroc

David Voniga cu decorațiile

Preotul din Giroc a fost un animator al vieții culturale din comună, impulsivând activitatea corală și a fanfarei. Datorită strânselor legături cu autoritățile locale a reușit să obțină, în 1922, o clădire prevăzută pentru demolare, iar din materialul dobândit a putut ridica *Casa Națională*, unde pe urmă s-au desfășurat toate activitățile culturale, construcția avînd o sală de lectură și bibliotecă, iar pe lîngă sala de spectacole și o cameră pentru repetițiile de cor și fanfară.

Tot din inițiativa lui D. Voniga, în 1927, în curtea bisericii din Giroc, s-a ridicat *Monumentul Eroilor căzuți în primul război mondial*.

David Voniga a participat la toate manifestările culturale și artistice din comună, aflîndu-se mereu printre săteni, ca un adevărat duhovnic și misionar. A făcut parte din delegația comunei la *Marea Adunare de la Alba Iulia* din 1 decembrie 1918. Recunoscînd valoarea activității sale pastorale, publicistice și literare, autoritățile vremii, în semn de recunoștință, l-au ridicat în rang preoțesc și i-au acordat distincții. Voniga a primit *Brîul roșu*, medalia „*Răsplata Muncii pentru Biserică*” și *Ordinul „Coroana României”*.

După o viață atît de bogată, David Voniga a decedat în 8 iulie 1933 în Giroc, unde a păstorit timp de peste trei decenii. Astăzi, liceul din această localitate îi poartă numele. În fața clădirii aceleia care a pornit de la Giula (Ungaria) i s-a ridicat și un bust.

În loc de încheiere

Profet nu poți să fii în patria ta. Această zicală e mereu actuală. David Voniga nu a putut deveni preot în orașul Giula sau împrejurimi, a trebuit să plece în alt comitat, ajungînd la Giroc. Aici a fost iubit și respectat de sătenii pe care i-a păstorit timp de 33 de ani.

David Voniga, aproape o jumătate de secol a militat pentru propășirea bisericească și culturală a românilor din Banat și Crișana, lăsînd urme adînci pe multiple planuri. Activitatea sa a contribuit la dezvoltarea culturală și spirituală a românilor din aceste ținuturi, merită să fie cunoscută și de generațiile viitoare.

Bustul lui David Voniga în fața clădirii liceului din Giroc

Comunitatea românească din Giula – de unde a pornit David Voniga – secole de-a rândul și-a trăit viața națională alături de alte naționalități, limbi și culturi. Liderii și învățații români au fost conștienți de faptul că aceste culturi trebuie să se bucure de egalitate, integritate și respect, să nu fie marginalizate sau reduse la tăcere, de către culturile mari și dominante, fiindcă toate culturile au ceva de spus, fiecare cultură își are locul și rostul ei bine stabilit, iar construirea propriei sale individualități este condiția de a atinge o identitate culturală autentică.

Pentru acest scop au activat multe personalități de seamă, afirmând principiul naționalităților într-un mod pragmatic și realist. Că în multe cazuri aceste deziderate nu au fost înțelese, nu a fost vina lor. Un lucru este însă cert: mulți dintre ei (Moise Nicoară, David Nicoară, Gheorghe Pomuț, Constantin Pomuț, Iustin Popovici, Teodor Papp, David Voniga, și alții) ne-au oferit nouă, celor de azi și de mâine, niște jaloane de comportament într-o Europă în tranziție și care revendică integrarea națiunilor într-o nouă și complexă entitate statală, fără să excludă sentimentul național. Identitatea etnică a unui popor se păstrează cel puțin prin trei elemente esențiale: limbă, religie și cultură. David Voniga a militat toc-

mai pentru cultivarea și consolidarea acestor trei componente esențiale, prin care o națiune sau o comunitate se recunosc.

Întreaga sa activitate a fost pusă în slujba emancipării culturale și sociale a românilor din Ungaria. A fost o personalitate enciclopedică, deschisă valorilor umaniste. Exemplul său ne arată că nimic nu este mai profund universal decât a lucra pentru propășirea spirituală, culturală, socială și politică a propriului neam. Deși timpurile istoriei s-au schimbat, viața și activitatea lui David Voniga ne pot oferi exemple de urmat, modele de gândire, de acțiune și de simțămînt românesc.

Întreaga activitate a lui David Voniga a fost un apostolat cultural și național. Se ridică întrebarea: cum a fost apostolul? Cu credință și iubire pentru biserica sa, Biserica Ortodoxă. Blîndețea, bunătatea, înțelepciunea, darul orientării în toate împrejurările vieții și intuiția de a descoperi valorile, îl reprezintă cu prisosință. A fost o prezență deosebită în timpul său. A fost în slujba culturii pentru că a crezut în puterea ei transformatoare. Știa că la adevăratele valori spirituale și umane: credința în Dumnezeu, ordinea, adevărul, armonia, care largesc orizontul gândirii și apropie pe oameni, se ajunge prin cultură.

NOTE

1. Despre viața și activitatea lui David Voniga am mai publicat: Maria Berényi, *David Voniga, fondatorul revistei „Lumina” din Giula*, în: „Lumina”, 95”, Red. Elena Munteanu Csobai, Giula, 1995, p.7-14.; Berényi, Maria, *Viața și activitatea lui David Voniga (1867–1933)*, în: „Lumina 2003”, Red. Elena Munteanu Csobai, Giula, 2003, p. 7–22.
2. Maria Berényi, *Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria (1785–1918)*, Budapesta, 1990, p. 106.
3. *Békés*, 1887. január 30.
4. *Békés*, 1889. április 21.
5. Maria Berényi, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918) Documente*, Giula, 1994
6. *Biserica și Școala*, 1889, nr. 29.
7. *Békés*, 1889. augusztus 11.
8. *Roman Ciorogariu* (1852, Pecica–1936, Oradea). Școala primară o termină la Pecica, iar cea secundară la Arad, Pojon și Hódmezővásárhely, unde și-a luat bacalaureatul. Studiile teologice le-a făcut la Arad (1877), universitare la Lipsca și Bonn (1879). Din 1879 a intrat în serviciul Consistoriului din Arad, îndeplinind funcția de cancelarist și arhivar pînă în 1880, cînd a fost numit profesor la Institutul teologic din Arad. Între 1900–1917 conduce revista „*Biserica și Școala*”. În toamna anului 1917 devine vicar episcopesc la Oradea, din 1920 e episcop al Orăzii, funcție pe care o îndeplinește pînă la decesul său. A depus stăruințe pentru înființarea Academiei teologice din Oradea. A colaborat la mai multe reviste de aici și a publicat mai multe volume istorice, religioase etc.
9. *Aradul în lupta pentru eliberarea socială și națională. Documente*. Vol.II. Arad, 1980, p. 102.
10. *Foaia Poporului*, 1894, nr. 28.
11. *Dreptatea*, 1896, nr. 74.
12. *Ioan Russu Șirianu* (1864, Șiria – 1909, București), ziarist și scriitor. Provenea dintr-o familie de meseriași; mama sa a fost sora lui Ioan Slavici. A colaborat la București, la ziarele *Românul* și *Voința Națională*, 1884–1889; la Sibiu, la *Tribuna* 1881–1896 și *Foaia Poporului* (fondator, 1893). Din 1897, la Arad, a condus *Tribuna Poporului* pînă în 1908, cînd a trecut din nou în Regat. Promotor al activismului parlamentar, a fost deputat de Chișineu-Criș în parlamentul maghiar în anii 1905–1906.
13. *Biserica și Școala*, 1893, nr. 29.
14. *Ibidem.*, 1893, nr. 37.
15. Eugen Glück, *Gazeta Economului (O inițiativă redacțională românească)*, NOI, 12 februarie 1993, p. 15.
16. *Ibidem.*
17. *Ioan Popovici-Desseanu* (1831–1892). S-a născut

- în Bichiș. A studiat dreptul la Universitatea din Budapesta. S-a remarcat prin lupta națională pe care a desfășurat-o în părțile Aradului, fiind ales deputat în dietă în 1861, ca reprezentant al cercului Radna, care l-a reales și în anii 1868 și 1874. A activat intens pentru organizarea Partidului Național Român din Arad. A sprijinit activitatea Consistoriului din Arad, îndeplinind atribuții de inspector școlar, avocat al acestui for și membru în diferite comitete sinodale. A acționat pentru promovarea culturii românești din această zonă. *Asociația națională din Arad* a avut în el unul dintre conducătorii săi. Om de inițiativă, a propus înființarea unui institut de învățământ superior în Arad și a unor gimnazii românești.
18. E. Glück, *Ibidem.*
 19. Maria Berényi, *David Voniga, fondatorul revistei „Lumina” din Giula*, Lumina '95, Giula, p. 7–13.
 20. Valeriu Braniște (1869–1928), politician, istoric și publicist. În 1887 s-a înscris la Facultatea de filosofie din Budapesta, unde și-a luat doctoratul în filosofie cu teza despre Andrei Mureșianu. Între 1891–1893 a funcționat ca profesor la Brașov. Din 1893 a devenit director al ziarului *Tribuna* din Sibiu. A condus *Dreptatea* din Timișoara (1894–1895), iar la Cernăuț ziarul *Patria*. În 1900 s-a stabilit la Lugoj și a scos ziarul *Drapelul*. A avut 24 procese pentru activitatea politică. În 1918 a fost întemnițat la Seghedin sub acuzația de trădare și spionaj în favoarea armatei române. După unire a făcut parte din Consiliul Dirigent. Membru de onoare al Academiei Române și unul dintre ctitorii Universității din Cluj. A lăsat o operă bogată. A murit la Lugoj în 1928.
 21. Adrian P. Desseanu (1869–1928), fiul lui Ioan Popovici-Desseanu s-a născut la Arad. După terminarea școlilor secundare și-a continuat studiile la Cernăuți. Împreună cu V. Braniște a lucrat la ziarul de aici, la *Patria*. În 1899 a trecut granița Bucovinei și s-a stabilit la București, unde a lucrat în redacția revistei *Floarea albastră* a lui Nicolae Iorga. Nu peste mult s-a reîntors la Arad și a ocupat postul de referent ajutător în senatul episcopesc. În 1900 se căsătorește cu Ana Popovici, fiica fostului notar Gh. Popovici din Chitighaz. În anul 1902 a fost hirotonit întru presbiter și ales preot în *Jaca*. În 1909 a fost ales protopop al Vașcăului, în care calitate a funcționat cu vrednicie pînă la moarte.
 22. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, Ed. II-a, București, 2002, p. 313.
 23. *Ibidem.*, p. 372.
 24. *Controla*, 1899, nr. 36.
 25. *Vulturul*, 1898, nr. 8–9.
 26. *Revista Preoților*, 1910, nr. 2., 12/25 ianuarie.
 27. *Ibidem.*, 1910, nr. 3.
 28. *Controla*, 31 august 1899, p. 2.
 29. *Foaia Poporului*, 1900, nr. 9.
 30. David Nicoară născut în 1832 la Giula (frate cu Moise Nicoară) după absolvirea studiilor a fost jurasor comitatens în Arad, apoi notar comunal în Misia și Radna. În 1861 a funcționat ca vicenotar la comitatul Aradului, din 1867 a fost ales protopretor în cercul Aletei. Apoi, din 1882 a fost asesor referent al consistoriului din Arad, în care calitate a funcționat pînă la sfârșitul vieții sale din 1890. În 1861 a fost unul dintre inițiatorii „*Asociației naționale pentru cultura poporului român din Arad*”. La 21 mai 1848, reprezentanții românilor ortodocși din Ungaria adunați la Pesta, au înaintat un memoriu guvernului în care au cerut independența bisericii române. Memoriul a fost semnat de 40 reprezentanți în frunte cu Emanuil Gojdu. Printre semnatori a fost și David Nicoară. A luat parte activă în afacerile bisericești și școlare, ca deputat în sinodul eparhial și în congresul național bisericesc.
 31. *Țara Noastră*, 1908, nr. 37, p. 301.
 32. Teodor Botiș, doctor în teologie, istoric și publicist, profesor și rector la Institutul teologic din Arad. A fost redactor al ziarului „*Românul*” condus de Vasile Goldiș. A publicat mai multe volume istorice. A decedat în anul 1940 la Arad.
 33. *Plugarul român*, 1908, nr. 22.
 34. David Voniga, *Presa bisericească. Importanța ei mijloacele de întreținere*, Timișoara, 1926, p. 26.
 35. David Voniga, *Activitatea pastorală a preotului în parohie*, Arad, 1926, p. 3.
 36. *Familia*, 1902, nr. 31.
 37. *Cosînzeana*, 1914, nr. 18, p. 266.

Ibos Éva

Artistul constructivist sentimental – Ștefan Oroian la 70 de ani

Nu cunosc un artist mai modest decât el, deși tot ce a realizat îl predestinează la orice altă atitudine. Dar modestia este trăsătura acelor care știu ceva, ca Ștefan Oroian, care încetul cu încetul și-a construit, în ultimii cincizeci de ani, o operă extrem de consecventă. În ceea ce privește performanța sa, se află printre cei mai buni, în compania spirituală a artiștilor constructiviști din prima linie: alături de Bak Imre, Fajó János, Nádler István. Este mai tânăr cu opt-zece ani decât cei pomeniți, dar evident că nu din acest motiv nu li s-a alăturat în ceea ce privește reputația. Poate nici nu și-a dorit asta, sau a fost doar prea modest și afirmarea în grup nu i s-a potrivit personalității sale.

Ștefan Oroian a contribuit cu o bună parte de creații la stilul constructivist, fiindcă, chiar dacă arta care se construiește din elemente geometrice nu are neapărat un stil uniform, toți cei care o practică, își transpun personalitatea intelectuală în arta, care doar pare că este exclusiv de natură rațională. Nici Oroian nu cercetează probleme formale teoretice, raționale, ci proiectează elementele naturii în forme de bază geometrice. Competența lui constă în evidențierea ideii lirice, în crearea aceluși echilibru sensibil, care produce armonie între rațiune și emoție.

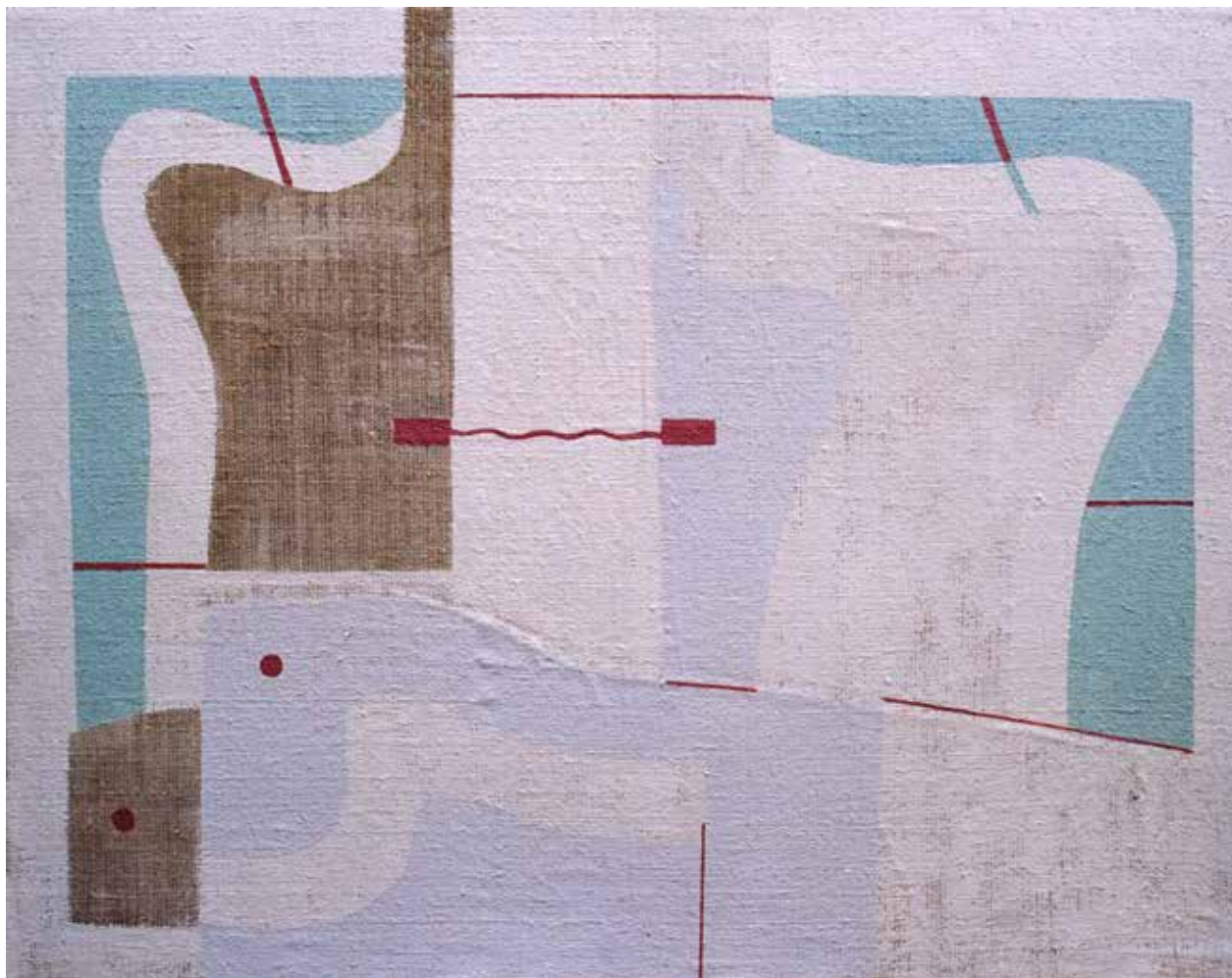
Poezia artei dispune de numeroase instrumente speciale și tehnice, care pot fi surprinse în creații. Asta se poate realiza prin alegerea texturii de bază, adică a țesăturii „respiratorii” de factură rustică, evidențiată prin utilizarea unui strat subțire de vopsea, dar e posibilă și prin folosirea culorilor mixte, păstrate în pastel și, evident, prin apelul la formele arcuite, line. Pentru fiecare variantă găsim exemple în opera artistului, în funcție de teme și conținutul lor emoțional. Dar nu faptul acesta reprezintă cel mai interesant aspect în arta lui Oroian, acesta este doar tehnică. Mai importantă este spiritualitatea care iradiază din creații, însă ca să înțelegem felul cum se manifestă spiritualitatea, trebuie să ne întoarcem la începuturi.

Origini

Să începem cu călătoriile atât de importante pentru Ștefan Oroian. Prima călătorie a făcut-o în Italia - unde s-a mai întors de câteva ori. La Florența și Roma a aprofundat studiul vestigiilor artistice, la Veneția s-a interesat de cele mai importante expoziții europene în domeniul artei plastice contemporane, unde a putut urmări cele mai noi tendințe artistice.

Impresiile de călătorie vor fi pictate în 1972 – din cauza respectului față de Renașterea timpurie –, în mod exclusiv în temperă cu ou. (Aceste lucrări timpurii pot fi studiate la pagina 82 al catalogului Oroian, editat la Giula în 2013.) Astfel scris totul pare înșelător, fiindcă cititorul, pe baza celor spuse, și-ar putea imagina străzi și curiozități din orașele vizitate, în schimb, în realitate, Oroian a pictat tablouri cubiste, mai cubiste decât Galimberti Sándor pe tema orașului Amsterdam. Faptul reprezintă o performanță deosebită, fiindcă

În memoria strămoșilor

artistul a avut doar 25 de ani când le-a lucrat, abia terminase studiile superioare.

La toate acestea să mai adăugăm că în Ungaria, după realismul socialist și mimetismul care a „înflorit” în deceniile anterioare, neoavangarda abia că a luat naștere, expozițiile de această factură nici nu au ajuns în provincie, numai în două orașe putea fi urmărită activitatea artiștilor neoavangardiști, în Budapesta și în capela legendară din Balatonboglár. Această echipă de avangardă a fost compusă, printre mulți alții, din Bak Imre, Nádler József, Hencze Tamás și Jovánovics György, toți adepții aceluiași curent.

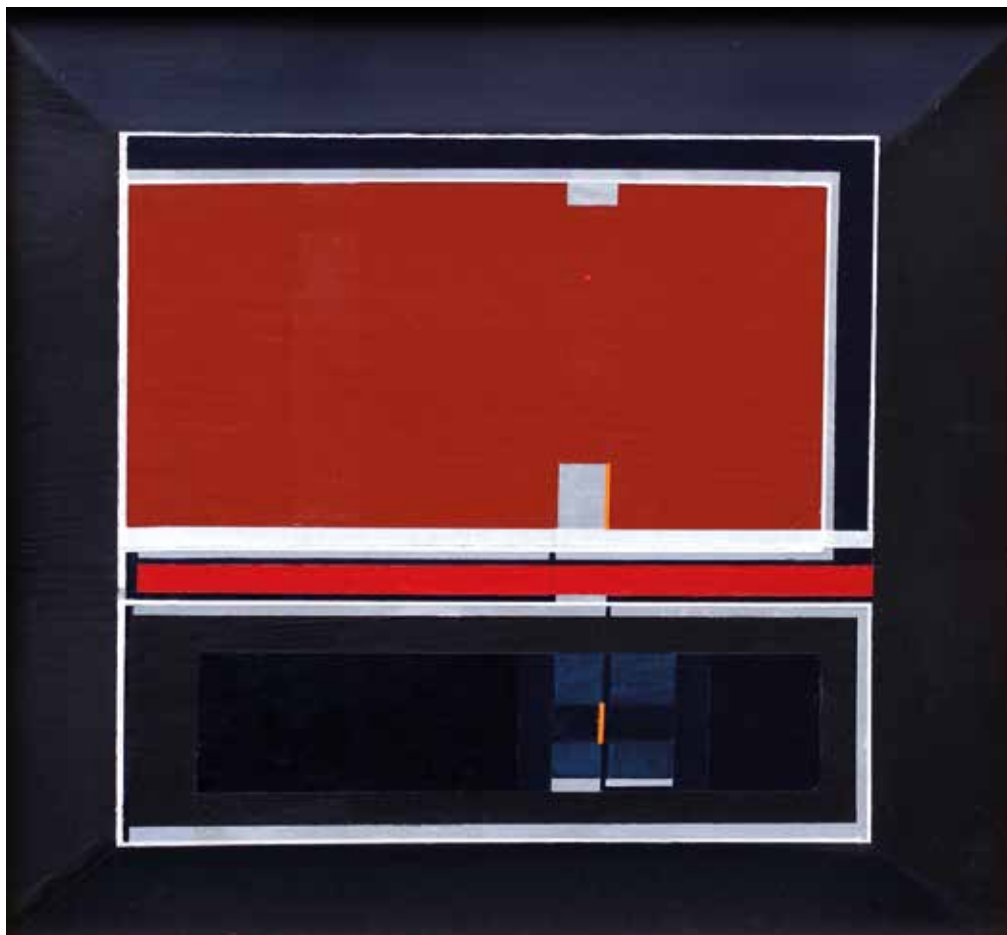
Faptul că în Giula, în acest ascuns și îndepărtat mic oraș al țării, Ștefan Oroian a putut fi la curent și bine informat, cu spirit deschis... – i s-a datorat, probabil, profesorului Vinkler László, maestrul său extrem de competent în domeniul culturii europene. Alături de Vinkler puteai să obții cunoștințe vaste atât din arta clasică cât și

din cea modernă, deoarece la orele de desen și pictură observațiile critice ale domnului profesor au depășit corecția greșelilor, în sfaturile sale a ținut în așa fel aspectele cultural-istorice, încât acelea echivalau cu un fel de mic curs.

Atenția lui Vinkler pentru Ștefan Oroian a fost definitorie, în așa măsură, încât relația dintre student și profesor s-a transformat, după anii studenției, în prietenie și a durat până la moartea maestrului. Este foarte probabil că de la profesor a primit cele mai puternice (și durabile) impulsuri, nu doar personale, ci și legate de morala existenței ca artist. Acestea au format bazele pe care Oroian s-a putut sprijini.

Influențe și afinități

Dacă am ajuns aici, merită să luăm pe rând și să sistematizăm coordonatele influențelor, fiindcă astfel se poate defini mai clar etapele evoluției în cariera artistică a lui

Voronet

Oroian. Primul impuls definitoriu l-a primit în copilărie, când a luat în mână un volum de Michelangelo. După propria mărturisire, această revelație l-a orientat spre arta plastică. Studiile medii le-a făcut la Giula între 1965 și 1969, la Liceul Nicolae Bălcescu. De numele lui Kohán a auzit deja în această perioadă (căci figura artistului plutea în oraș ca o legendă încă vie). Oroian, după ce s-a reîntors la Giula în calitate de profesor, a studiat mai îndeaproape lucrările lui Kohán.

Învățământul a constituit pentru Ștefan Oroian mai mult decât un simplu ocol în carieră. În loc să se mulțumească doar cu predarea cunoștințelor, tânărul profesor a creat în clasă o adevărată atmosferă de atelier iar elevii lui au câștigat, unul după altul, premii la competițiile de desen naționale și internaționale. În plus, a organizat pentru elevi o călătorie în comun la Paris. Dar împrejurările l-au orientat apoi în altă direcție. Din 1971 a devenit, timp de trei decenii, redactor la săptămânalul *Foia Noastră*. În acest timp s-a integrat în viața culturală a orașului și a minorității românești nu doar în calitate de artist, ci și în cea de ziarist responsabil.

Arta lui Kohán a constituit o revelație pentru Ștefan Oroian. Răsfoind catalogul din 2013, impresia cea mai surprinzătoare am avut-o la pagina 69, unde, studiind desenele, pe unele le atribuim – la prima vedere – lui Kohán. M-au dezorientat liniile de tuș negru, energice, modul dinamic, matur al compoziției și crearea formelor în stil mare. Pentru recenzent această pagină echivalează cu o mină de aur, fiindcă cele 18 reproduceri de mărimea timbrei spun foarte mult. Îndeosebi în cunoștința datelor din textul explicativ, conform cărora aceste desene fac parte din jurnalul grafic al artistului și prin datarea lor (anul 1970), ele vorbesc despre căutările de drum din anii de început.

Studiind cu atenție această pagină reiese că nu doar vehemența lui Kohán, ci și spiritul metodic, cumpănit al lui Barcsay a intrat în zona de atracție spirituală a lui Oroian. Deoarece Barcsay a practicat abstracțiunea mai mult decât Kohán, urmele lui sunt mai lesne de descoperit în arta lui Oroian, și anume în modul compozițional disciplinat, ritmic. Desigur acestea le vedem deja „oroienizate”

Moștenire

în tablouri, căci artistul nu doar a absorbit, ci a interpretat și transpus influențele exercitate asupra lui.

Pentru a completa subiectul influențelor, să ne întoarcem încă odată la Seghedin, orașul studiilor sale superioare, fiindcă Barcsay nu a fost singurul maestru din Szentendre care l-a influențat pe Oroian. Ca să evoc această altă afinitate, voi cita dintr-un mai vechi articol al meu:

„Sub egida universității a funcționat la Seghedin *Collegiul Artium*, acel loc care pentru studențimea orașului a reprezentat un centru spiritual, fiindcă aici erau invitați personalitățile deosebite ale vieții culturale și artistice ale vremii, chiar dacă nu erau recunoscuți oficial. Printre alții, Korniss Dezső, care și-a adus cu sine și câteva lucrări, dar a ținut aici discursuri și omul de știință Mezei Árpád (care trăia atunci în Statele Unite). Aceste întâlniri au influențat în mod hotărâtor cariera lui Oroian, fiindcă acele valori pe care arta lui Korniss, respectiv activitatea teoretică a lui Mezei Árpád o desemna, au rămas până azi piloni în atitudinea și arta sa.”

Încetul cu încetul se completează profilul

intelectual, aproape că am și schițat acel cerc spiritual, care i-a consolidat tânărului creator intențiile artistice. Cred că în cazul lui Oroian *consolidarea* este o expresie mai fericită decât *influența*, deoarece încă în primele sale lucrări pare evidentă concepția sa despre misiunea artei: exigența de a vedea esențialul, adică formularea general valabilă, sobră a legității vieții și naturii.

Rădăcini în lumea mare

Pe lângă faptul că Oroian este un artist emoțional, este și unul care se construiește conștient, știind de la începuturi cum să evite ca – departe de marile orașe – să recadă în banalitate sau să se lase afectat de voința comună provincială, iubitoare de confort. Pentru a evita aceste pericole, de-a lungul deceniilor a călătorit la Veneția ca să studieze, la Bienala de pictură, tendințele artistice europene actuale.

Dar mai trebuie să poposim puțin în trecutul istoriei de artă, fiindcă mai există cineva, fără care imaginea spirituală a carierei lui Oroian nu ar fi completă. Este vorba de Brâncuși, de uriașul sculptor parizian de origine română, care își trata oaspeții (după mărturi-

Moștenire

sirile lui Sík Csaba) cu pălincă și brânză specială românească și cu ceapă fragedă. Este greu să nu scriem mai pe larg despre acest artist și om minunat, dar ideile lui Henry Moore trebuie evocate aici: „După gotic, sculptura europeană era năpădită de mușchi și buruieni, de acele malformații de suprafață care au ascuns forma în mod absolut. Vocația specială a lui Brâncuși a fost să curățe aceste malformații, să trezească în noi conștiința formei care dormita în noi... Noi acum putem deschide, conecta și combina forme de dimensiuni, secțiuni și direcții diferite, ca să le transformăm într-un întreg organic.”

Moore vorbește despre Brâncuși, dar între timp noi ne gândim la sculpturile de mici dimensiuni ale lui Oroian, care urmăresc aceleași principii. Dar cred că nu doar arta sa unică îl face pe Brâncuși modelul preferat în conștiința estetică a lui Oroian, ci românitatea sa păstrată consecvent până la sfârșitul vieții sale. Astfel am și ajuns la cealaltă latură a carierei lui Ștefan Oroian, la sculptură, practică de la început paralel cu pictura. I se potrivește spațialitatea, căci ceea ce se impune imediat văzând sculpturile sale în lemn, este naturalitatea de la sine înțeleasă. Sculpturile sale de mici dimensiuni sunt mai puțin abstracte decât picturile.

Inspirația din natură

Deseori Oroian pornește de la obiecte găsite, fie acelea o rămășiță de la un instrument fabricat de mână omenească, fie un ciot erodat de natură. Prima fază a creației este prin urmare momentul când obiectul „se adresează” artistului, care apoi „nu are altceva de făcut” decât să desfacă din lemn conținuturile asociative ascunse în el. Inițial, expresia „obiectul găsit” a avut alt sens în arta plastică, și anume acela că artistul ridică la rangul de obiect de artă un obiect de uz concret (chiar și ghidonul unei biciclete), în mod neschimbat sau în formă transformată, cum procedează de pildă Louis Viktor. Procedul este și la Oroian asemănător, numai că el nu transformă obiecte civilizatoare sau tehnice în opere de artă, ci prelucrează formațiuni organice care și-au pierdut funcția originală din cauza vremii și a timpului. Astfel acestea, prin intervenția artistului, se îmbogățesc cu noi sensuri ce trimit dincolo de ele.

Această modalitate creatoare „ilustrează”

Cap

dialogul dintre om și natură, iar privind dinspre artă, acel principiu de bază cu validitate eternă conform căruia totul pornește de la natură. Întemeietorul abstracțiunii, Kandinsky afirmă: „Dacă rupem legătura cu Natura... atunci creăm opere care nu sunt altceva decât decorațiuni”.

Interesant este că umorul jucăuș al lui Oroian se deșteaptă prin aceste obiecte găsite, să ne gândim doar la grația stângace a seriei intitulată „Cap”, la eleganța arogantă a lui

Madam

„Madam”, sau la mândria războinică a „Muscătății bunicului”.

Teza lui Kandinsky este valabilă nu doar pentru sculptura de mici dimensiuni, ci și pentru pictură, este suficient să privim doar titlurile tablourilor. Acestea trimit la niște probleme morale, vorbesc despre continuitatea culturii universale și a existenței individuale, mai exact despre clarificarea unor întrebări ca: „cine sunt eu” și „de unde am venit”. Focalizarea atenției pe rădăcinile arhaice și civilizatoare este exprimată prin lucrările intitulate în felul următor: „Babilon”, „Siracusa”, „Roma”, „Florența” și „Voroneț”, iar firele de legături personale sunt memorate, printre altele, de piesele: „Caii tatălui meu”, „În amintirea strămoșilor mei”, „Dansuri românești”, „Moștenirea mea”.

Din toate acestea reiese că esența artei constructiviste a lui Oroian nu este crearea

unor teze teoretice reduse la raportul dintre forme și culori, ci reprezentarea în formule plastice, lipsite de narative, a problemelor existențiale organice.

Oroian 70

La sfârșit o clauză. Deoarece acest text s-a născut cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani de către Ștefan Oroian, îl felicit citând cuvintele lui Barcsay, unul dintre maeștrii admirați de dânsul:

„Pentru ca cineva să-și poată fructifica talentul, are nevoie de multe alte lucruri. În primul rând de noroc. Asta înseamnă că trebuie să fie sănătos, moral, cinstit, cu caracter; trebuie multe de făcut ca omul să fie fidel unei idei, unui principiu cu care s-a născut și care trăiește în el în timp ce lucrează cu pensula și culori.”

În românește de *Tibor Hergyan*

Altar

Ana Radics Repisky

Îmbătrâniți...

Șed liniștiți în fața mea pe canapea părinții mei îmbătrâniți. Mă uit la ei cu gândul că niciodată nu mi i-am imaginat atât de vulnerabili. Până la urmă cu toții devenim din nou copii – spune o zicală banală. Mă uit la ei ca la copiii mei, pe care mereu i-aș ocroti, i-aș apăra de rău, dar mai ales le-aș da viață veșnică. Privesc spre ei și, dacă nu m-aș teme că-i voi speria, aș plânge fără să știu motivul. În interiorul meu îmi pornesc lacrimile – de acolo de unde se naște atât bucuria cât și durerea –, însă le înghit înainte de a fi vizibile. În astfel de momente simți ce înseamnă să plângi în interior din dragoste și din teamă.

Până ieri mi s-a părut atât de firesc că îi voi avea mereu lângă mine, că voi putea conta la infinit pe dragostea lor necondiționată. Iar acum, tot mai des, mă pătrunde realitatea pierderii posibile. Duritatea trecerii timpului mă sperie. Întreb ceva neimportant de la mama mea, punând-o să-mi vorbească. Nu are nicio importanță firul discuției, mai puțin sunt atentă la spusele ei. Am nevoie doar să îi aud glasul. Tonalitatea și blândețea vocii sale mă liniștește și mă face să uit de necazuri. Ca o femeie simplă, dar iubitoare, niciodată nu și-a dorit să schimbe mersul lumii, ori al vieții mele, dar totuși chiar și în cel mai mic sfat de-al ei sau al tatălui meu, s-a ascuns înțelepciunea unei lumi rotunde.

Tatăl meu, cu capul aplecat spre dreapta, ședea pe jumătate adormit în fața micului ecran, precum îi este obiceiul. Gestul lui, cunoscut de ani de zile, mă adulmecă și acum. Așa îi iubesc, așa îi văd mereu și așa îmi voi aminti de ei. Mereu alături, și la bine și la rău. Uneori zâmbesc văzând că orice treburi au, le fac tot împreună. Dacă mama gătește, tata șede în apropiere și se uită la ea, mai merge în curte să aducă niște frunze de pătrunjel ori o ceapă, o roșie, un ardei. Apoi se duce să arunce cojile de cartofi. Dacă tatăl meu repară ceva în curte ori în grădină, mama îi dă în mână ciocanul, ori un cui, ori o bucată de sârmă. Nu se pierde din ochi niciodată. Dacă ne vizitează, vin amândoi. Se ceartă

și se împacă imediat. Tata e invidios chiar și pe timpul pe care mama îl petrece la vreo vecină. Iar eu invidiez această legătură nedefinită, care există între ei de mai mult de cincizeci de ani. Cum e posibil? Aici e secretul, care ar trebui descifrat. Lumea lor pare atât de simplă și firească. Nimeni nu joacă un rol, nimeni nu vorbește în rebusuri. Totul e alb și negru. Ce e spus e spus, cuvântul dat e dat, dragostea e dragoste, ajutorul e ajutor real, sfatul vine direct și, îl accepți, doar dacă vrei. Nu trebuie să cauți în dosul cuvintelor, în spatele faptelor. Nimeni nu te minte, nu vrea să te înfrunte, să te supere, să te schimbe. „Lasă-i să se lovească cu capul de perete, să învețe de la sine” – mai zice mama tatălui meu, când suntem mai încăpățânați și ei nu sunt convinși că va fi în folosul nostru ceea ce facem. Nu se amestecă dacă noi nu vrem. Îi apreciez pentru această atitudine înțeleaptă, fiindcă, deși, poate, ei văd dezastrul înspre care alerg uneori, mă lasă să mă conving singură de drumul greșit. Ei și atunci, și apoi, mă iubesc la fel.

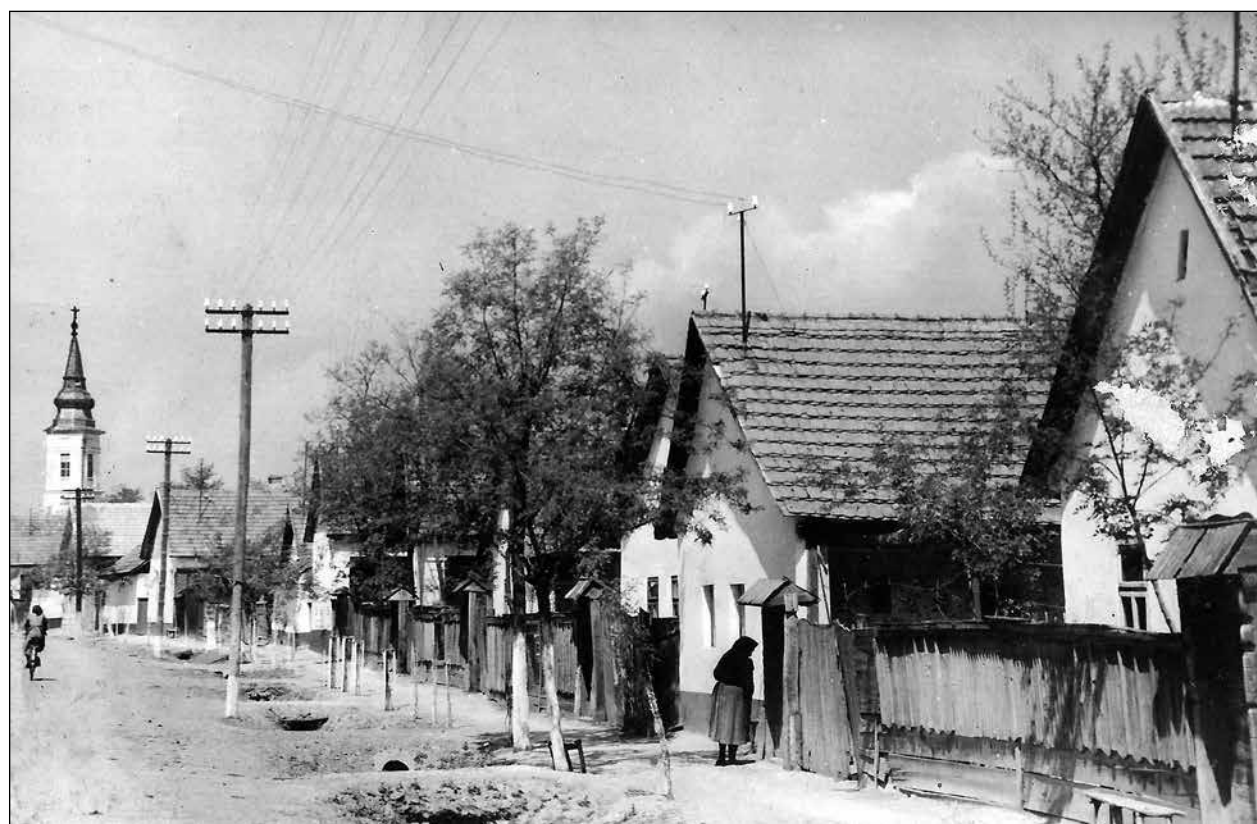
Ce va fi cu ei, când primul va trece în lumea de dincolo? Ce va fi cu mine? Ce voi face când voi simți nevoia de mângâiere, când o să vreau să o iau spre Micherechi la casa părintească, să mă așez în fața lor și să-i ascult vorbind despre nimicuri, ca să mă liniștesc și să prind putere pentru următoarele necazuri, care mă așteaptă? Mă uit la părinții mei îmbătrâniți și mă rog la Dumnezeu să mi-i mai lese încă mulți ani în preajmă, așa împreună. Am nevoie de ei, de cuvintele lor, de mângâierea lor.

Romanticii se refugiau în vis, în lumea fanteziei ori în locuri exotice. Refugiul meu este în intimitatea familiei mele. Cred că întotdeauna își dau seama, fără să le spun, când am o perioadă zbuciumată și am nevoie de ei. Nu mă întrebă nimic. Facem totul după o scenografie cunoscută: ei vorbesc, eu îi ascult, eu mă liniștesc, ei se liniștesc știind că m-au ajutat. Casa părintească și dragostea părinților e refugiul meu.

Méhkérek. Triffa Mihály malma.

Micherechi în 1914

Micherechi în anii 1960

Turok Margit

Impresii dintr-o expoziție

Introducere

Muzeul Munkácsy Mihály din Bichișciaba și-a început anul acesta activitatea cu o expoziție deosebită. De Ziua Culturii Naționale, la 22 ianuarie a fost vernisată expoziția intitulată „Comorile Județului Bichiș – Tezaurul nostru bisericesc”, expoziție care a prezentat 120 de piese liturgice¹ și de mobilier, accesorii ținute în evidență ca și comori naționale, precum și imagini de ansambluri construite. Scopul expoziției a fost să prezinte locuitorilor din județ și turiștilor valorile noastre bisericesc ocrotite. Ca să le considerăm ale noastre, ca să devină de interes comun păstrarea lor și ca să le predăm intacte generațiilor viitoare, ele trebuie cunoscute.

De-a lungul secolelor, în viața poporului maghiar cultura creștină a îndeplinit un rol hotărâtor – uneori unul exclusiv în formarea istoriei și societății. Bunurile bisericesc realizate de bisericile maghiare reprezintă valori estetice, istorice deosebite, care nu au fost neglijate de legile destinate ocrotirii patrimoniului nostru cultural (vezi Legea LXIV din anul 2001). Aproape o jumătate din monumentele noastre istorice din prezent sunt clădiri bisericesc. Întemeietorii și constructorii le-au înzestrat și cu inventarul necesar de piese liturgice (vezi legile bisericesc ale Sfântului Ștefan și Sfântului Ladislau). Pe parcursul istoriei acestea s-au îmbogățit cu altele noi, întotdeauna conform stilului actual, întotdeauna cu obiecte, accesorii realizate la înalt nivel. Picturile, busturile, odoarele (obiecte liturgice) și piese construite, realizate în spirit creștin, păstrează memoria comună a unei comunități religioase, asigură continuitatea istorică între trecut și viitor. În aceasta constă importanța lor socială. De asemenea, creațiile artistice creștine ale unei zone sporesc prestigiul regiunii. Păstrarea, ocrotirea patrimoniului nostru cultural creștin este deci sarcina comună a statului, a bisericii și a tuturor cetățenilor.

Membrii unei comunități sau popor numai atunci pot să-și păstreze valorile

lor culturale, să-și perpetueze tradițiile dacă le cunosc valorile. Intenția de a le face cunoscute a motivat inițiatorul și curatorul expoziției (autorul acestui articol) pentru realizarea, iar Muzeul Munkácsy Mihály pentru găzduirea expoziției. Ultima expoziție națională pe temă religioasă s-a realizat în 1930, la Budapesta; atunci s-au prezentat giuvaierurile bisericilor reformate din țară – conform ecourilor din presa de atunci cu mare succes. În realitate, la Bichișciaba a trebuit organizat, într-un spațiu comun, patru expoziții de dimensiuni mai mici, fiindcă alături de marile biserici istorice maghiare a fost nevoie să luăm în considerare și identitatea religioasă a populației române din țară, ceea ce am făcut cu o bucurie justificată, ținând seama că, din cauza situației sale speciale, activitatea, liturghia, viața religioasă din cadrul Bisericii Române Ortodoxe este prea puțin cunoscută în context mai larg.

Câteva cuvinte despre istoria Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria

Varianta mai detaliată a istoriei acesteia figurează și pe frontonul spațiului expozițional. Populația română s-a stabilit pe teritoriul Ungariei în urma devastărilor produse de turci. În anii 1720 Marea Câmpie Maghiară, aproape de tot depopulată, a fost recolonizată de împăratul Carol al VI-lea, care era și rege al Ungariei. Majoritatea populației de identitate română și slovacă a beneficiat de o nouă șansă de existență în județul Bichiș. Desigur că și-au adus cu ei tradițiile, obiceiurile și și-au putut practica credința în noua lor patrie. Pe parcursul vremurilor și-au construit bisericile și le-au instalat, evident, luând în calcul și obiceiurile locale. În timpul conviețuirii s-a înviorat cultura celor care s-au stabilit aici și a celor care i-au adăpostit, iar în urma contactelor această cultură s-a îmbogățit cu caracteristici speciale.

Până în 1864, comunități bisericesc românești au fost subordonate Bisericii Ortodoxe Sârbe din Ungaria dar practica religioasă a fost susținută de către preoți sosiți din țara-

mamă. Pentru păstrarea identității românești, preoții și conducătorii laici ai comunităților bisericești au solicitat, la congresul din Giula, din anul 1946, înființarea unui Protopopiat Român în Ungaria, condus de un Consistoriu al Diecezei. Președintele Consistoriului din cadrul Diecezei a devenit Petru Mândruțau (Mundruczó Péter), care a primit titlul de vicar, de la episcopul arădean. Azi, Biserica Ortodoxă Română din Ungaria este subordonată autorității superioare a Patriarhiei din București. Sediul ei este la Giula. Dieceza este formată din optsprezece comunități bisericești, iar în 1980 zece preoți au asigurat îngrijirea sufletească pentru zece mii de credincioși. (Vezi mai detaliat: Emilia Martin Nagy, *Contribuții la istoria bisericii ortodoxe române din Ungaria*. In: *Világnak világa. Egyházak a Körösök vidékén. Gyulai katalógusok 8. Gyula, 2000 – „Lumea lumii. Biserici în regiunea Crișurilor. Cataloage din Giula 8”, Giula, 2000).*²

Considerații despre procesul ocrotirii

Episcopatul român ortodox din Ungaria a creat un fond de bază din obiectele scoase din uz ale comunităților bisericești și din cele periclitate, precum sutele de exemplare de cărți păstrate în biblioteca episcopală. În momentul apariției legii de ocrotire acest fond e compus din 2300 de piese. Aceste obiecte au fost declarate obiecte de artă unice de către Oficiul Ocrotirii Patrimoniului Cultural. Mai târziu această colecție de fond s-a îmbogățit cu noi piese, datorită contribuției serioase a Elenei Csobai și Emiliei Martin Nagy.

„Colecția de interes comun” s-a transformat, prin inaugurare, în muzeu, astfel, noile obiecte ajunse în fond intrând, ca bunuri publice, în mod automat, sub protecție.³ La expoziție publicul interesat a putut vedea acele obiecte care au ajuns sub protecția muzeului după crearea fondului de bază. Aceste obiecte s-au aflat în posesia bisericilor românești ortodoxe din județ, ținute de comunitățile religioase ca obiecte ieșite din uz, încât păstrarea lor într-un fond central a fost deja justificată.

Despre montarea expoziției

Conform concepției expoziționale, spațiul destinat a fost împărțit în patru unități, adică în patru spații de expunere mai mici.

Ordinea acestor spații expoziționale a fost următoarea: Biserica Evanghelică, Biserica Reformată, Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă Română. Dimensiunea spațiilor a fost stabilită în funcție de cantitatea obiectelor liturgice ale fiecărei biserici. Împrumutul și prezentarea bunurilor culturale ocrotite s-a făcut prin proces oficial de către departamentul responsabil pentru obiectele de artă. După sosirea declarațiilor făcute de biserici, acestea au fost trimise, de către departament la Muzeu, și de aici colegii din Bichișciaba au preluat sarcinile pregătirii. Înainte de instalare, obiectele au fost adunate, curățite și fotografiate. Cu două săptămâni înainte de deschiderea expoziției s-a terminat pregătirea instalației: construirea și vopsirea peretelui despărțitor, pregătirea vitrinelor, achiziționarea materialelor și instrumentelor necesare. Pereții din interiorul spațiilor expoziționale au fost vopsiți în culori diferite și a fost accentuată diferențierea lor prin proiectarea inscripțiilor mărite. Peretele evanghelic din rabiț a fost vopsit în alb, precum și cel reformat, dar din cauza numărului mare al giuvaerurilor i s-a mai adăugat și doi pereți din cărămidă. Pereții catolici din rabiț s-au vopsit în culoarea bordo închis.

Pereții laterali din spațiul dedicat ortodoxiei românești s-au diferențiat de ceilalți prin albastru închis, culoarea preferată de români. Deoarece nu am beneficiat de un buget corespunzător, am fost nevoiți să facem niște compromisuri în cursul montării expoziției. Astfel a trebuit să renunțăm la pereții din sticlă, care ar fi asigurat protecție și ar fi închis intrarea la spațiile expoziționale. Pe aceștia voiam să aplicăm fișele informative ale obiectelor de artă. În cele din urmă, fișele informative am fost nevoiți să le punem, nu tocmai într-un mod fericit, pe parchet și să înlesnim orientarea publicului cu fotografii. Atât instalarea cât și organizarea obiectelor a trebuit realizată în așa fel încât cele patru spații expoziționale să funcționeze și separat, dar să producă și o imagine unitară pentru cel ce intră în sală.

Deoarece părțile integrante ale clădirii (amvonul, altarele, orga), precum mobilierul (băncile, scaunele de spovedanie, bucățile de mobilier încorporat) nu pot fi mișcate din loc, pentru fiecare biserică s-a realizat câte o fotografie reprezentativă mărită, plasată pe

peretele principal al spațiului expozițional. Când vizitatorul s-a oprit vizavi de cordon, s-a aflat față în față cu altarul, amvonul sau cu iconostasul. Cărțile sfinte și obiectele mai mici, ușor de deplasat, au fost aranjate în vitrinele situate în fața celor doi pereți despărțitori laterali. Pe pereții din rabiț din partea stângă am plasat textele informative, constând din rezumatele unor domenii anume: scurta istorie a orfevrăriei din Ungaria (spațiul expozițional evanghelic), caracteristicile textilelor bisericești catolice (spațiul expozițional catolic), rezumat despre istoria artei cositoriei în Ungaria (spațiul expozițional reformat). Pe peretele ortodox din partea stânga, construit din rabiț, s-a afișat scurta istorie a bisericii ortodoxe. Distribuie pe gen, extrem de frumoasele obiecte din argint, aur și cositor au fost expuse pe instalații – vitrine, postamente – acoperite cu textile cu efect de catifea. Materialul textil bordo închis a intensificat strălucirea obiectelor, evidențiind forma și sporind frumusețea.

Intrând în sala de expoziție, vizitatorul a putut să facă rondul în jurul spațiilor expoziționale în direcția de mers spre stânga. La intrare, vizavi de peretele din fața ușii, putea

să citească textul orientativ al expoziției, la dreapta de acesta numele colaboratorilor. Pe monitorul situat în partea stângă am evocat, printr-o înregistrare repetitivă, evenimentul central al liturghiei fiecărei biserici, Euharistia. Alături de monitor, pe partea exterioară a peretelui din rabiț al spațiului expozițional evanghelic vizitatorul se putea documenta asupra datelor exacte ale tururilor obiectelor ocrotite. Însă numele proprietarului degeaba a fost căutat, fiindcă, conform legii referitoare la protecția datelor personale, acestea nu pot fi afișate nici la expoziție, nici în publicații. Expoziția a fost însoțită de un repertoriu, a cărui grafică, la fel ca și grafica invitației, îl aparțin graficianului Lonovics László și sunt realizate într-un stil unic și în formă colorată.

Despre obiectele din spațiul expozițional ortodox român

Obiectele liturgice ortodoxe române au fost așezate în al patrulea spațiu, final, al expoziției. Sosind aici, vizitatorul a putut studia interiorul de biserică care figura pe fotografia numărul 1.

La stânga putea să înceapă familiarizarea cu un scurt text istoric. Dorind să fac descrie-

Interior

Felon, îmbrăcămintea preotului (care oficiază liturghia)

rea mai vie, voi prezenta detaliat unele piese din acest spațiu expozițional. Pe peretele din cărămidă a fost plasată fotografia mărită a iconostasului din biserica „Sfântul Nicolae” din Giula. Imaginea spațiului expozițional a fost îmbogățită apoi cu un veșmânt preoțesc. Felonul (rizza) este o pelerină scurtă pe care preotul o îmbracă peste celelalte veșminte la cuminecătură, acoperind marea parte a corpului și celelalte piese de îmbrăcăminte. Folosirea lui cu prilejul liturghiei și a unor slujbe este obligatorie, cum se vede în fotografia nr. 2. Alteori felonul este îmbrăcat pentru accentuarea aspectului sărbătoresc al vreunui moment religios.

Icoana și icoanele catapetasmii din biserica „Sfântul Nicolae” au fost zugrăvite de autori neconșuți. Cunoaștem însă meșteșugarii candelelor. Sunt meșteri maghiari care cu toții au lucrat și pentru celelalte trei biserici maghiare. Sunt marcați cu simbol de maestru M (Nemes Mészáros János nobilis) (Oradea, ? – Buda, 1851), JP (Josephus Prandner senior) (Buda, ? – Buda, 1819); cu toții au fost meșteri excepțional pregătiți profesional. De sus am lăsat în jos, în fața iconostasului, o candelă originală, căci candelile peste tot sunt considerate auxiliarele icoanei. Structura iconostasului și icoanele au fost create în

prima treime a secolului al XIX-lea, candelile în 1796, respectiv în 1844. Iconostasul aurit, construit din lemn, are înălțimea de 808 cm și lățimea exterioară de 730 cm. Icoanele sunt pictate de un meșter iconar, pe lemn în ulei, și sunt aurite. Cele 37 de compoziții sunt însoțite de inscripții. Candelile sunt din argint, decorate prin metaloplastie și dăltuire. Starea iconostasului este bună.

Iconostasul ocupă aproape întreaga deschidere a sanctuarului (imaginea nr. 3). A fost construit din stâlpi care ies din perete și este decorat cu motive pasate de ornamente sculptate. Registrele sunt eșalonate de peraze cu console. Este vopsit în gri, stâlpii însă au culoarea albă. Decorația s-a făcut prin poleire cu aur. Cercetătoarea Nagy Mária consideră că structura iconostasului urmărește stilul aceluiași atelier de cioplitorie, ca la Mihailo Janić din Arad, cioplitorul aparținând, probabil, aceluiași cerc de maieștri. Ornamentele sculptate constau din motive vegetale și geometrice, frecvente fiind palmetele care cuprind urnele, formând câte o rozetă în cele două părți ale iconostasului. Decorația cu imagini constă din 37 de compoziții și se împarte în patru registre, acestea fiind următoarele: 1. Evenimente

Iconostas, biserica Sfântul Nicolae, Giula, sfârșitul secolului al XVIII-lea

din Sfânta Scriptură, 2. Icoane împărătești, printre care apare Maica Domnului, într-o reprezentare neobișnuită, căci o vedem fără Prunc, 3. Praznicele, împreună cu învierea lui Iisus Hristos. Icoanele axei centrale sunt următoarele: Încoronarea Maicii Domnului. Mai sus, într-o imagine în formă de semicerc (în italiană „Lunetta”): Iisus în Grădina Gethsimani și 4. reprezentarea Apostolilor și a Golgotei.

Pe ușa împărătească se vede Bunavestirea. Pe ușa diaconească, spre nord, apare Sfântul Dimitrie. Mai sus este situată icoana cu tema Aducerea la templu a pruncului Iisus (Întâmpinarea Domnului). Pe ușa din sud apare icoana Sfântului Gheorghe. Împreună cu Dimitrie, ei ocrotesc muncile agricole. Mai sus putem vedea scena Aducerea Fecioarei Maria la templu (Intrarea Maicii Domnului în biserică). După opinia Mariei Nagy, autorul icoanei era un artist apropiat de cercul pictorului de icoane Arsenie Teodorovici din Novi Sad, un artist desăvârșit. Dintre candelere, cea realizată în jurul anilor 1796 de către seniorul Prandtner József a avut inițial altă destinație.⁴

Alături de textul explicativ a fost expus

antimisul bisericii.⁵ Antimisul – care este o bucată de pânză sau mătase și este de formă pătrată sau dreptunghiulară – reprezintă iconografic Coborârea de pe cruce și punerea în mormânt a Domnului Iisus. Pe verso se obișnuia să se așeze o raclă cu moaște, în aceasta pune preotul relicva. În slujba bizantină antimisul este un accesoriu al liturghiei. Inițial înlocuia altarul, din acest motiv i se spune și altar portabil. Când nu este folosit, este pus împăturat pe altar, iar în timpul slujbei îl desfac și pe acesta se pune discul cu pâinea și potirul cu vinul. Antimisul expus a fost executat de un autor anonim, iar anul execuției pare să fie 1858, când a fost dăruit de episcop bisericii. Pe suprafața antimisului vedem împreună, consecutiv, trei scene. Ca tehnică este un fel de gravură realizată pe pânză dublată cu mușama, pentru a-i spori durabilitatea. Dimensiunea este de 46×64 centimetri. Modelul este necunoscut, însă pe baza textului scris în limba străină – de o mai mare dimensiune și vizibil în față la mijloc – se presupune că este de proveniență bizantină sau, eventual, greacă. Probabil că a fost confecționat după un model din secolul al XI-lea. (Imaginea 4).

În față, vedem scena Punerii în mormânt a lui Iisus Hristos. Abia din evul mediu a început ca Mântuitorul suferind, răstignit și pus în mormânt să devină temă centrală în arta creștină. Scena evocă evenimentul într-o reprezentare destul de agitată. Mântuitorul chinuit este culcat pe catafalcul așezat paralel cu planul imaginii. Femeile sfinte prezente încearcă să-I înfășoare corpul în giulgiu. La stânga scenei o vedem pe Maria Magdalena în mână cu potirul cu maslu, o altă Marie și Iosif din Arimateea, lângă căpătâiul lui Iisus. La mijloc se află Maica Domnului binecuvântând, la stânga Apostolul Ioan, încă doi îngeri și Nicodemus. Conform mărturiilor din evanghelii, pe înserate, Iosif din Arimateea a intrat la Pilat și i-a cerut corpul lui Iisus, ca să-l îngroape. A coborât corpul de pe cruce, și împreună cu Nicodim l-au înfășurat în giulgiu și l-au așezat aproape, într-un mormânt săpat în stâncă. Prima oară în arta orientală scena Punerii în mormânt, ca ilustrație la omilii, a fost prezentată alături de scenele Coborârii de pe cruce și Plângerii lui Iisus. În pictura din secolele X-XI, în reprezentarea acestei teme, mai apar și Maria, și Sfântul Ioan.

Antimis, 1858

În spatele Mariei se înalță crucea lui Iisus, în față cu lancea și buretele. Peste cruce, între Soare și Lună, apare, tronând într-o cunună de nori, Dumnezeu, binecuvântând jertfa fiului său. Binecuvântarea părintească este transmisă de porumbelul Duhului Sfânt, vizibil sub brațul orizontal al crucii. În punctele de întâlnire ale brațelor, la dreapta și la stânga, sensul literelor grecești de sus și al celor latinești de jos, este următorul: „Eu sunt începutul și sfârșitul”. Crucea dispune de o tablă cu inscripția INRI. La cele două capete ale brațului orizontal plutește câte un heruvim mic. În cele patru colțuri ale acoperământului apar evangheliștii într-o imagine miniaturală, compusă într-un cerc (tondo), împreună cu simbolurile lor: la stânga, sus, Matei (Înger), la dreapta, Marcu (Leu), la stânga, jos Luca (Taur), la dreapta Ioan (Vultur). Sub antimis a fost expus un exemplar frumos din acoperămintele de tetrapod.

În cele două colțuri ale spațiului expozițional au fost grupate obiectele liturgice executate în tehnica orfevrăriei. Meșterul tuturor este necunoscut. La stânga am așezat două cădelnițe din secolul al XIX-lea,

făcute din alamă prin profilare, apoi tot din alamă profilată un vas aurit și argintat. În colțul din dreapta am plasat două potire excepțional executate, datând din secolul al XIX-lea. Cele cinci pâini conțin o informație simbolică referitoare la transformarea învățăturilor lui Iisus, în esență înseamnă transpunerea în practica vieții cotidiene a miracolului reprezentat de înmulțirea pâinilor. Ideea era formulată de evanghelistul Luca în felul următor: „Faceți-vă prieteni cu bogăția nedreaptă, ca atunci când veți părăsi viața, să vă primească ei în corturile cele veșnice”. În fața părții de dreapta a peretelui din rați publicul a putut admira o Evanghelie legată în catifea și ornamentată bogat cu elemente de orfevrărie.

Deasupra vitrinei au fost înșiruite sfintele icoane zugrăvite în 1798. Este important de menționat că acestea au fost curățate, conservate și restaurate, după așezarea lor în colecția din Giula, între anii 2000–2010, prin munca restauratorilor Maria Fodor (Muzeul Artei Frumoase, Budapesta) și Petrovszki Zoltán (Muzeul Munkácsy Mihály, Bichișciaba). Dintre icoane două s-au evidențiat.

**Icoana Nașterea
Sfântului Ioan Botezătorul, 1798**

Acestea sunt icoanele Nașterea Sfântul Ioan Botezătorul (imaginea 5) și Adormirea Maicii Domnului (Născătoarea de Dumnezeu) (imaginea 6).

Registrul de inventar consemnează data realizării lor în anul 1798. Autorii sunt necunoscuți. Cuvântul de icoană nu are a face cu reprezentarea, căci conținutul este exprimat prin semne simbolice. Din acest motiv, icoanele ortodoxe sunt concentrate pe poziția corpului și pe gesturile mâinii. Pictorii de icoane au lucrat după canoane bizantine. De-a lungul secolelor aceste canoane au stabilit poziția corporală a lui Iisus și a sfinților, poziția degetelor și a mâinilor (de pildă în momentele binecuvântării). Mai târziu în această tradiție bizantină s-au produs schimbări sub influența reprezentărilor creștine occidentale. Semnele fenomenului sunt ușor de observat la icoanele realizate la sfârșitul epocii baroce.

Sfântul Ioan Botezătorul este ultimul profet și premergătorul lui Iisus,

el reprezintă legătura dintre Biblia ebraică și Noul Testament. Aparține sfinților celor mai frecvent reprezentați. Este singurul fiu al bătrânei Elizabeta și a lui Zahara, rudă cu Născătoarea de Dumnezeu. Nașterea lui este anunțată lui Zaharia de către îngeri, iar Zaharia, pentru că nu crede, este sancționat de Dumnezeu cu muțenie. Muțenia va dispărea când la botez Zaharia scrie numele lui Ioan pe o tablă ca fiind numele copilului.

În mijlocul imaginii o vedem pe Elisabeta înconjurată de o draperie roșie barocă bogat încrețită. Celelalte două personaje, Zaharia și moașa apar în dimensiuni mai mici. Elisabeta apare în imagine puțin mărită, ceea ce accentuează importanța evenimentului. Trăsătura feței lui Elisabeta trimite la vârsta ei avansată, o vedem șezând pe patul ei de naștere, privind în van, parcă luând cunoștință de soarta viitoare a copilului ei, ca și ruda ei, Maria. Capul Elisabe-

Icoana Adormirea Mariei (Maicii Domnului), 1798

tei este încoronat de aură, portul ei este de culoare închisă, dar cuvertura strălucește ca aurul, ceea ce trimite la aspectul sfânt al evenimentului. Iconarul a prezentat în icoană trei scene diferite: nașterea, botezul și darea de nume. Scena nașterii poate fi și citită pe inscripția de pe tencuiala peretului. Nașterea lui Sfântu Ioan, precum și prezența moașei evidențiază momentul. Baia care urmează nașterea invocă un alt eveniment important, și anume botezul cu moașa. Cada pentru baie, semănând cu un vas cu picior, ne trimite și la jertfele de mai târziu ale lui Iisus și a Botezătorului, făcând legătură între figurile lor.

Următorul moment important în viața Sfântului Ioan este darea de nume (botezul), de aceea se prezintă ca element important în compoziția icoanei, transmis nouă prin inscripția de pe tabla ținută în mână de către Zaharia. Numele lui este Ioan. Locul evenimentului este un interior, probabil dormitorul, în prim-plan parcă vedem picioarele unui pat cu baldachin. Cele două personaje din prim-plan se ocupă de copilul Ioan, al cărui rol de precursor este exprimat de aura din jurul capului. La stânga de această scenă, printr-o fereastră, se deschide o perspectivă spre cerul înnourat, care ne sugerează că suntem martorii unor evenimente supralumeste, ieșite din comun.

Icoana Adormirea Maicii Domnului (Născătoarea de Dumnezeu)

În general, Adormirea Maicii Domnului a fost reprezentat în felul următor: este culcată cu ochi închiși pe catafalc, la capul și la picioarele ei stau, cu fețele îngândurate, apostolii. Sfântul Petru ține în mână o cădelniță, Sfântul Pavel și Apostolul Evanghelist Ioan se apleacă înspre Maria. În spatele catafalcului apare Iisus, ținând în brațe sufletul Mariei sub forma unui prunc înfășat. Asupra lor plutesc îngerii, așteptând să primească sufletul. (Imaginea apare și pe poarta de sud a Bisericii Mátyás). Uneori îndoliații sunt însoțiți de jeluitoare. În Occident înfățișarea Adormirii Maicii Domnului a ajuns pe planul al doilea, în arta bizantină reprezintă însă o temă importantă. În biserica orientală Adormirea Maicii Domnului este una dintre cele mai importante sărbători, din acest motiv o găsim pe icoana praznicară.

Conform istoriei vieții sale, când s-a apropiat momentul adormirii Mariei, la rugă-

mințea ei cei doisprezece apostoli se reîntorc din misiunea lor de împărtășire a credinței (evangelizare) și stau de veghe lângă catafalc. Această scenă se vede pe icoana noastră. În prim-planul imaginii, la mijloc, paralel și puțin pieziș este așezat catafalcul. Marie este culcată cu ochii închiși, poartă maforion roșu, iar în jurul capului strălucește nimbul auriu. Motivele decorative ale veșmântului alb formează o cruce greacă. Corpul este acoperit cu draperie albă, a cărei pliuri largi atârnă din pat accentuat. Catafalcul, precum apariția plutitoare a celor care îl înconjoară, produc împreună efectul mistic dorit.

La capătul din stânga al catafalcului stă apostolul Sfântul Petru, cum îl vedem de obicei în icoanele ortodoxe orientale, dar nu ține în mână niciun obiect. Iar vizavi apare Sfântul Pavel. Amândoi poartă tunică verzuie lungă până la glezne, peste umeri cu o etolă largă în față încrêtită, care le acoperă spatele. Ceilalți apostoli se grupează între aceștia doi, fiind înfățișați la o egală înălțime. Apostolul Petru își întoarce resemnat mâna spre pământ, iar Pavel și-o ridică spre binecuvântare, cu aceasta el se referă la o viață nouă, binecuvântată. Sfântul Evanghelist Ioan privește evenimentul din spatele lui Pavel, cum se obișnuia și în imaginea celorlalte icoane. În mijlocul apostolilor apar și sfinții ierarhi. Acestora nu li se vede decât bustul. Ei poartă haine liturgice albe, pe cap o coroană din aur, în jurul ei strălucind aureola. Urmează episodul în care apostolii o conduc spre mormânt. Mai târziu apare și Iisus Hristos cu îngerii și sfinții, și ridică sufletul Mariei la cer. De pe icoana noastră îngerii lipsesc. Iisus apare în colțul din dreapta, sus, șezând pe nori și primind sufletul pur, de prunc al Mariei. Iisus poartă un veșmânt roșu (de culoarea jertfei) și mantie de culoare albastru închis, Maria se vede în cămașă albă, proprie fecioarelor. Capurile amândurora sunt încununuate de glorie. Înscriptiile prevăzute de erminie se găsesc și pe icoana noastră. Astfel în nimbul lui Iisus apar literele Alfa și Omega, deasupra nimbului Mariei apare numele ei, iar pe peretele lateral al bisericii un text mai lung, care denumește scena.

Expoziția s-a realizat cu sprijinul Fondului Cultural Național, pentru care ne exprimăm mulțumirile. Mulțumim Episcopiei Române Ortodoxe, precum și Emiliei Martin Nagy și Elenei Csobai pentru competența inițiativelor și sprijinul domniilor lor.

NOTE

1. Liturghia este serviciul religios obișnuit efectuat de către un grup religios specific, în conformitate cu tradițiile sale specifice. Sfânta Liturghie este slujba principală și centrală a Bisericii Ortodoxe. Este compusă din trei părți: Proscomidia (slujba de pregătire a Sfințelor Daruri), Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor.
2. Informațiile privitoare la ordinea întemeierii comunităților bisericești și datele mai importante le cunoaștem din monografiile comitatelor și din cartea răposatului vicar episcopal, Teodor Misaroș.
3. Colecțiile (fondurile) muzeelor și bibliotecilor sunt puse sub protecție pe baza legii referitoare la bunurile publice. Deciziile privind protecția specială a obiectelor de artă îi revin oficiului responsabil pentru protecție.
4. Bibliografie: Brestyánszky, 297., Kőszeghy: 1549., Nagy: 1990. II. Nagy: 1993.
5. Denumire de origine greacă. Sensul ei este: acoperământ (pânză) pus în altar pentru a așeza pe el pâinea sfințită și potirul.
6. O specie a predicii în biserica creștină, comentariu la un fragment din evanghelie.
7. Pe acoperământul în formă de tetrapod s-a pus icoana hramului bisericii și icoanele sfinte, pe care credincioșii le-au sărutat. Vezi mai detaliat: Elena Csobai–Emilia Martin: Vestigiile Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria. A Magyarországi Román Ortodox Egyház Kincsei. Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria. A Magyarországi Románok Kutatóintézeté kiadványa, Giula (Gyula), 2013.
8. Nume dat diavolului (demonul lăcomiei), considerat că ispitește pe oameni prin intermediul banului. Sensul figurat al noțiunii este aviditate, lăcomie, avuție pământească adunată cu lăcomie.

BIBLIOGRAFIE

- Zoltán Ács:** Naționalități în Ungaria istorică, Budapesta, 1986
- Maria Berényi:** Biserica ortodoxă română în Ungaria între cele două războaie mondiale, in: Annales, Giula, 1996, p. 7–49.
- Elena Csobai–Emilia Martyin:** Vestigiile Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, Giula, 1999
- Márta Nagy:** Iconostase ortodoxe în Ungaria. Ediția privată a autoarei, Debrețin, 1994
- Elemér Kőszeghy:** Lista obiectelor de artă mobilieră. 120 dosare în ordine topografică, Repertoriul Muzeului de Artă Decorativă.

SURSE

- <http://www.kislexikon.hu/izofekalia.html#izzz4HNMipSw>
- Cu contribuția redacției de lexicoane Herder Verlag (Redact.): Lexiconul artei medievale, Corvina, Budapesta, 1986
- Legea LXIV din anul 2001 despre Protecția patrimoniului Cultural
- Legea V din anul 2005 despre domeniile speciale ale serviciului bisericesc. – capitolul XII. Colecțiile bisericești. Materialele din colecții și îngrijirea lor.

LISTA IMAGINILOR

- Imaginea nr. 1: Interior.
- Imaginea nr. 2: Felon, îmbrăcămintea preotului (care oficiază liturghia).
- Imaginea nr. 3: Iconostas, biserica Sfântul Nicolae, Giula, sfârșitul secolului al XVIII-lea.
- Imaginea nr. 4: Antimis, 1858.
- Imaginea nr. 5: Icoana Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, 1798.
- Imaginea nr. 6: Icoana Adormirea Mariei (Maicii Domnului), 1798.

În românește de *Tibor Hergyan*

Fotocronica Simpozionului al XXVI-lea organizat de Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria (Giula, 12–13 noiembrie 2016)

Programul sesiunii științifice

Cornel Sigmirean (Tîrgu-Mureș): Gheorghe Șincai – primul istoric al tuturor românilor

Mircea-Gheorghe Abrudan (Cluj): O biografie culturală a sfântului mitropolit Andrei Baron de Șaguna

Ovidiu Iudean (Cluj): Magnatul de la Lucareț – Dr. Iosif Gall. Repere biografice

Participanții simpozionului din anul 2016

Iulia Mărgărit (București):
Basmul popular și audiența acestuia la românii din Ungaria

Maria Marin (București):
De ce un dicționar al graiurilor românești din Ungaria?

Daniela Răuțu (București):
Particularități lingvistice bănățene în graiurile românești din Ungaria

Gabriel Moisa (Oradea):
Istoriografia bihoreană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Elena Rodica Colta (Arad):
Adio diferenței. Ieșirea țărăncii române din imobilism

Jasmina Glișici (Golubac):
Românii din Serbia de nord-est

Participanții simpozionului din anul 2016

Ivița Glișici (Golubac):
Românii din Serbia de nord-est

Ana Borbély (Budapesta):
Bilingvismul în decursul vieții

Grigore Poiendan (Miherechi):
Informatorii mei din Miherechi. Cercetări muzicologice

Iuliana Machhour (Giula):
Bijuteria, mai mult decât un simplu obiect de decor

Recital de poezii a elevilor Liceului „Nicolae Bălcescu”

Stella Nikula (Giula):
Bijuteria, mai mult decât un simplu obiect de decor

Elena Csobai (Bichișciaba):
Comunitatea românească din
Homorogul Unguresc

Emilia Martin (Giula):
Emigrația în America reflectată
în memoria culturală

Maria Berényi (Budapesta):
150 de ani de la constituirea
Academiei Române. Manuscrise
și documente ale lui Moise
Nicoară la Biblioteca Academiei

Participanții simpozionului
din anul 2016

Vernisajul expoziției „150 de ani de la debutul lui Mihai Eminescu
în revista „Familia” apărută la Pesta”

Participanții simpozionului din anul 2016

Participanții simpozionului din anul 2016

*Pagina web al Institutului de Cercetări al
Românilor din Ungaria:*

www.romanintezet.hu

SUMAR

MARIA BERÉNYI David Voniga (1867–1933) – 150 de ani de la naștere –	3
IBOS ÉVA Artistul constructivist sentimental – Ștefan Oroian la 70 de ani	21
ANA RADICS REPISKY Îmbătrîniți... ..	28
TUROK MARGIT Impresii dintr-o expoziție	30
FOTOCRONICA SIMPOZIONULUI AL XXVI-LEA ORGANIZAT DE INSTITUTUL DE CERCETĂRI AL ROMÂNILOR DIN UNGARIA	39